

T E R R A

Westerwolda

Tijdschrift voor de geschiedenis van Westerwolde

Geschiedenis is een prachtig vak!

Bevlogen schoolmeester Alle Wagt vertelt

pagina 18

Interview: Alle Wagt
p.18

De Ploeg in
Westerwolde p.26

Het noodlot van
Sellinger boer
Lammert Huizing p.14

Dit tijdschrift is een uitgave van de Historische Vereniging Westerwolde

Jaargang 7, nummer 2, zomer 2018

prijs: € 4,95

Colofon

Terra Westerwolda is het tijdschrift voor de geschiedenis van Westerwolde. Het is een uitgave van de Historische Vereniging Westerwolde (HVW), mede mogelijk gemaakt door Museum de Oude Wolden (het MOW) in Bellingwolde. Terra Westerwolda verschijnt drie keer per jaar.

Redactie

Tjarko van Dijk
Hans ter Heijden (hoofd- en eindredactie)
Jan Huizing
Henriëtte Kuiper
Obby Veenstra (namens het MOW)
Geert Volders
Erik Wubs

Vaste medewerkers

Herman Janssen (fotografie)
Sanne Meijer (Sanne Meijer Onderweg)
Geert Schreuder (illustraties)

Vormgeving

Janty Heeres, JantyDesign, Rhederveld

Drukwerk en distributie

Wubbe Alvering, Vlagtwedde

Terra Westerwolda en HVW op internet
www.verenigingwesterwolde.nl

Contact met de redactie

Reacties en ideeën voor artikelen zijn welkom bij Hans ter Heijden, telefoon 0599 313811 / 06 51056565, e-mail: taalschuur@hetnet.nl

Lid-abonnee worden?

Zie achterzijde tijdschrift.
Terra Westerwolda is voor € 4,95 ook verkrijgbaar bij diverse (boek)winkels.

Niets uit deze uitgave mag op enigerlei wijze worden overgenomen zonder schriftelijke toestemming van de redactie.

De redactie heeft ernaar gestreefd de rechten met betrekking tot de afbeeldingen volgens de wettelijke bepalingen te regelen. Zij die menen nog zekere rechten te kunnen doen gelden, kunnen zich tot de redactie wenden.

Bestuur HVW

Jochem Abbes (voorzitter)
Marten Fokkens (webmaster)
Jan Huizing
Reind Krikke
Kineke Kuper-Dijkmeijer (penningmeester/secretaris a.i.)
Freerk Mol
Harm Prenger
Geert Volders
Ruut Wegman

Jaargang 7, nr. 2, juli 2018

Van de redactie

Theater van de geschiedenis

Terra Westerwolda kun je zien als een podium, waarop de geschiedenis van Westerwolde voor het voetlicht wordt gebracht. Dus eigenlijk - met een knipoog naar het Theater van de Natuur in Sellingen - een Theater van de Geschiedenis van Westerwolde. Daarbij laten we geen enkel aspect, geen enkel tijdperk onbelicht.

Jan Huizing duikt met enige regelmaat in de archieven om via resoluties en requesten te laten zien hoe onze verre voorouders hier leefden en werkten, stambomen brengen onvermoede familierelaties aan het licht en oude gebruiksvoorwerpen worden op het toneel van Terra Westerwolda in de spotlights gezet. Want wie kent nog de beddenpan? U leest het in dit nummer, waarin ook aandacht voor de unieke vondst van een 18e eeuwse spekkendikkenijzer, ooit vervaardigd in opdracht van bakker Steijes en zijn vrouw in Bellingwolde.

Toneelstuk

Maar er staat meer op ons 'theaterprogramma'. Ook de meer recente geschiedenis komt uiteraard uitgebreid aan bod. Obby Veenstra schrijft over kunstenaarsgroep 'De Ploeg' en het sonnet staat bij Kees Stip centraal in de serie over de literatuurgeschiedenis. De ingetogen column 'Net over de grens' van Tjarko van Dijk stemt tot nadenken, terwijl Sanne Meijer uitbundig verslag doet van haar fietstocht van Oudeschans naar De Maten. Hanne Wilzing legt uit waarom de boerderij van zijn grootouders in Smeerling werd 'onthoofd' en Bert Jan Hartman werpt nieuw licht op een verzetsdaad tijdens de oorlog in Sellingen, die zijn grootvader noodlottig werd.

Koos Schipper en Alle Wagt vertellen vol passie over hun leven en werk. Zij wisten met een bewonderenswaardig doorzettingsvermogen hun doelen te bereiken. Schipper bij de marechaussee, Wagt in het onderwijs. Als schoolmeester en leraar op de RSG Ter Apel gaf Alle Wagt jarenlang onder meer - met veel liefde en hartstocht - het vak geschiedenis. In het interview citeert hij met instemming historicus dr. Lammert Buning, destijds zijn docent op de kweekschool in Winschoten: "Een vak als geschiedenis moet je bréngen, je moet er een toneelstuk van maken". Zo is het.

Hans ter Heijden

+4

Terra Westerwolda is dikker geworden. Met ingang van dit nummer telt het niet 32, maar 36 pagina's. Zo krijgt u nog meer geschiedenis voor uw geld!

Cover

Geert Schreuder illustreerde het interview met Alle Wagt op passende wijze: een bevlogen leraar brengt het vak geschiedenis als een toneelstuk. Aan de wand een affiche met de markante kop van sociaal-anarchist Domela Nieuwenhuis en voor het bord hangt een schoolplaat van J.H. Isings: In een middeleeuws klooster. Ter Apel!

Het volgende nummer van Terra Westerwolda verschijnt in november 2018

Inhoudsopgave

Vaste rubrieken

- 4 Column Siste Viator: Net over de grens
- 5 Uitgelicht: De beddenpan
- 11 Het portret van Berend Hamster en Jantje Roelfsing
- 12 Literatuur deel 7: Kees Stip in Westerwolde (3)
- 26 Sprekend object. Collectie Kunstkring De Ploeg
- 32 Uit de geschiedenis van Westerwolde deel 14
- 34 Sanne Meijer Onderweg: Dwars door Westerwolde
- 35 Nieuws Historische Vereniging Westerwolde
- 36 Historische Actualiteiten

Artikelen

- 6 De marechausseebrigade Nieuweschans
- 14 Lammert Huizing, Sellinger boer in de oorlog
- 23 Unieke vondst: Spekkendikkenijzer uit de 18e eeuw
- 29 Een pijnlijk monument

Interview

- 18 Alle Wagt, schoolmeester uit roeping

De marechausseebrigade Nieuweschans
pagina 6

Sanne op de fiets door Westerwolde
pagina 34

Lammert Huizing
Sellinger boer in de oorlog
pagina 14

Sprekend object
Collectie Kunstkring De Ploeg
pagina 26

Een pijnlijk monument
Het verhaal van de 'onthoofde' boerderij in Smeerling pagina 29

Column: Siste Viator

Net over de grens

door Tjarko van Dijk

Wie na Rhederbrug de grens met Duitsland passeert, ziet al snel aan de horizon de imposante torens opdoemen van de grote St. Nikolauskirche in Rhede. Minder bekend is dat Rhede nog een kerk herbergt: de Alte Rheder Kirche. Tot 1913 werd deze kerk gebruikt door de katholieke gemeente St. Nikolaus te Rhede. De geschiedenis van deze kerk gaat terug tot in de dertiende eeuw. Door de groei van de katholieke gemeente was deze kerk begin 20e eeuw evenwel te klein geworden. Besloten werd een nieuwe, grotere kerk te bouwen die in 1913 gereed kwam. Onder de naam St. Nikolauskirche werd deze in dat jaar in gebruik genomen.

Een indringende getuigenis van het drama, dat zich in deze streek in veel families afgespeeld moet hebben

De Alte Rheder Kirche functioneert nu als gedenkplaats met afzonderlijke monumenten voor de slachtoffers van de Nazitijd en de gesneuvelde en vermiste militairen uit beide wereldoorlogen. Wie in de stilte van deze kerk binnentreedt wordt getroffen door een vitrine waarin de pagina's van een groot boek liggen. Dit is de gedenkplaats voor de gesneuvelde en vermiste soldaten uit de Tweede Wereldoorlog. Merendeels zijn zij afkomstig uit de regio die grenst aan Westerwolde. De pagina's die in de vitrine getoond worden, hebben steeds de datum van vandaag, maar zijn gekoppeld aan de jaren

Vitrine in de Alte Rheder Kirche waarin het gedenkboek getoond wordt van de in de Tweede Wereldoorlog gesneuvelde en vermiste militairen uit de regio.
Foto: T. van Dijk,

van de Tweede Wereldoorlog. Elke dag wordt een nieuwe bladzijde uit dit boek met de datum van vandaag in de vitrine gelegd. In kolommen worden de namen vermeld van degenen die op die datum sneuvelden of als vermist werden opgegeven. Steeds zie je de lijsten van gesneuvelden en vermisten langer worden. Tot mei 1945. Dan stopt het. Een indringende getuigenis van het drama, dat zich in deze streek in veel families afgespeeld moet hebben.

Degenen die in de kolommen van dit boek genoemd worden, raakten zoek of sneuvelden in een misdadige oorlog die door een volstrekt immoreel regime was ontketend. Velen van hen zullen evenwel louter en alleen aan die oorlog deelgenomen hebben, omdat zij daartoe gedwongen waren. Hoewel zij in feite op een steenworp afstand van Westerwolde woonden, waren zij net aan de verkeerde kant van de grens geboren. Soms bepaalt niet een bewuste keuze, maar de toevallige plaats van een geboorte of je aan de goede of de verkeerde kant van de geschiedenis staat. Het is belangrijk ons dat te realiseren als wij aan onze kant van de grens terugblikken op die jaren en daarbij de woorden 'wij' en 'zij' in de mond nemen. Een bezoek aan de Alte Rheder Kirche stemt tot nadenken hierover.

Alte Rheder Kirche, Rhede.
Foto: T. van Dijk,

Uitgelicht!

Op de slaapkamer

De beddenpan

In deze rubriek besteedt Jan Huizing aandacht aan voorwerpen die we in onze tijd van robotisering niet meer kennen. In leven en werk van onze voorouders speelden ze echter vaak een belangrijke rol.

door Jan S.A. Huizing

Vroeger hadden de mensen geen centrale verwarming en ook geen kachel in de slaapkamers. Dan was het in de winter erg koud als je ging slapen. Om die kou een beetje te verdrijven hadden de wat beter gesitueerden een 'beddenpan'. Dat was een koperen pan met een iets grotere messing deksel erop en een steel eraan. De dienstmaagd deed wat kooltjes vuur in de pan en dan bewoog ze deze langzaam door het gehele bed, zodat de kou een beetje werd verdreven. Samen met een warme kruik of een verhitte steen met een oude sok eromheen had je het dan als kind niet zo koud en viel je sneller in slaap. De familie Middel in Wedderveer bewaart een mogelijk 18e eeuwse beddenpan met een ijzeren steel, versierd met een messing knop.

Versieringen

De messing deksels werden vroeger prachtig versierd. Er werden hele mooie voorstellingen in aangebracht; ook werden ze - zoals bij dit exemplaar - wel van geometrische patronen voorzien. Omdat er kooltjes vuur in zaten, moesten er ook veel gaatjes in het deksel; daar kon dan de warme lucht

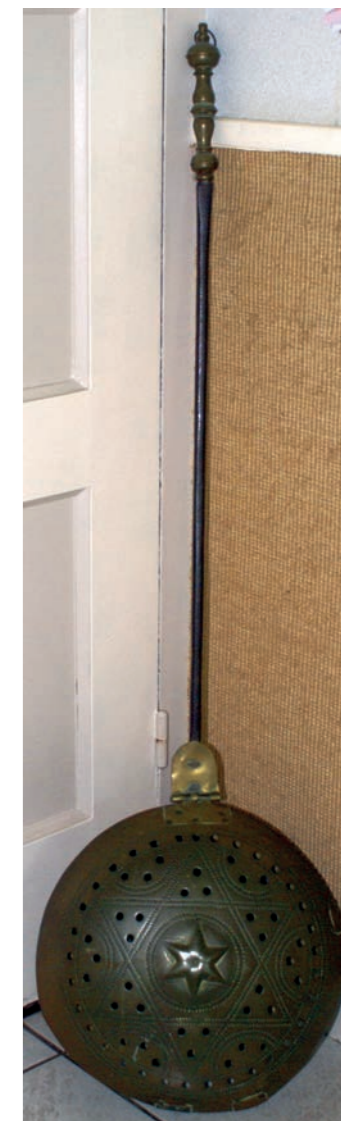
Messing deksel beddenpan.
Foto: auteur.

doorheen om de lakens te verwarmen. De kooltjes moesten eerst flink doorbranden voordat ze konden worden gebruikt. Er mocht natuurlijk geen rook (roet) meer uit komen, want dan sliep je onder een beroet laken!

Middeleeuwen

Dat de beddenpan al in de Middeleeuwen gebruikt werd, blijkt uit het boek *Thuis in Europa. Wonen, eten en kleden in Europa van 1500 tot 1800* (Rotterdam, 2004). Auteur Raffaella Sarti citeert hierin een fragment uit het dagboek van een Bolognese metselaar: „Ik herinner me dat Catelina op 23 december 1497 's avonds de beddenpan pakte en mijn bed verwarmde. Dat had ze nog nooit gedaan, God zij voor altijd geprezen!“.

Beddenpan met ijzeren steel. Diameter deksel 31,5 cm, totale lengte 110 cm.
Foto: auteur.

Van knecht tot kapitein

De marechausseebrigade Nieuweschans

Kapitein b.d. Koos Schipper blijkt terug

Van 1967 tot 1988 werkte Koos Schipper als onderofficier bij de marechausseebrigade in Nieuweschans. Hij eindigde zijn loopbaan in Leeuwarden als commandant van de Marechaussee in Friesland in de rang van kapitein. Na zijn pensionering in 1996 keerde hij weer terug in Oost-Groningen en sindsdien woont hij in Winschoten. Op een van de zeldzame zonnige dagen in december 2017 vertelt de hartelijke en vitale zeventiger bij hem thuis over zijn leven. Hij blikt terug, vooral op zijn tijd in Oost-Groningen, het gebied dat zijn hart veroverde. Behalve een bevlogen politiemans is Schipper ook een rasverteller met een scherp geheugen en al gauw zitten wij midden in zijn verhaal.

door Tjarko van Dijk

Kindertijd

‘Ik ben op 25 juni 1941 geboren in Zuidhorn, een prachtige gemeente in het Westerkwartier in een gezin met vier kinderen: twee broers en een zuster. Daar ben ik opgegroeid. Mijn vader was landarbeider. Mijn moeder werkte er zo links en rechts bij als baakster en daarnaast had ze ook een paar werkhuizen. Ze was allergisch voor schulden, maar dat hield wel in dat er niet veel overbleef van het weinige dat we hadden. We hadden het daarom niet breed thuis.

Mijn vader was een fijne man. Werkte hard voor zijn gezin en was heel zuinig. Geen plankje of spijkertje werd ooit weggegooid. Alles werd bewaard om weer gebruikt te worden. Zo zijn we opgegroeid in Zuidhorn, in het straatje bij de kerk, waar wij woonden.

Koos Schipper voor de voormalige marechausseekazerne in Bad Nieuweschans (thans LaKaserna: expositieruimte en erfgoedlogies). Foto's: Herman Janssen.

Ik ging eerst naar de kleuterschool in de Kikkersteeg, bij een juf uit Hoogkerk. Daarna naar de lagere school aan de Frankrijkerlaan bij een ouderwetse, strenge meester, meester Hut. Toen was je nog leerplichtig tot vijftien jaar. Ik was veertien toen ik alle zeven schoolklassen van de lagere school had doorlopen. Wij zaten met vier, vijf jongens in de zevende klas. Wij waren de enig overgeblevenen van de oorspronkelijk 25 leerlingen met wie wij begonnen waren. Na de zesde gingen de anderen allemaal naar het vervolgonderwijs. Bij ons was daar geen geld voor. Zo gauw als je van school af was, ging je aan het werk, want het geld dat je daarmee verdiende, was broodnodig voor het gezin.

Jeugd

Ik had verschrikkelijk graag doorgeleerd. Maar dat kon gewoon niet. Je wist dat je als je vijftien was van school moest, een baantje moest zoeken en dat je het geld thuis inleverde. Zo ging dat. Na de zevende klas moest ik nog een jaar naar school. Ik kwam toen terecht op de ulo, waarvan ik het eerste jaar doorlopen heb. Bij winterdag zaten we allemaal in de keuken en dan moest ik daar leren, terwijl het hele gezin om je heen zat. Maar toen ik vijftien was, moest ik aan het werk.

‘Ik zag de sociale toestanden, de misstanden om mij heen: de ongelijkheid. Het nest waarin je geboren werd, bepaalde je toekomst.’

Ik werd knechtje bij een groenteman. Dat was geen vetpot hoor. Je verdiende daar misschien vijftien gulden en moeder kreeg dan tien of twaalf gulden of alles als dat nodig was. Dat heeft geduurd van 1956 tot 1960. Op een gegeven moment realiseerde ik mij, dat ik daar geen fatsoenlijk bestaan van kon opbouwen en dat ik wat anders moest gaan doen. Het enige wat ik in mijn tijd bij de groenteman nog heb kunnen doen, is mijn middenstandsdiploma halen. Mijn baas had toen het plan om de tweede groentezaak die er in het dorp was over te nemen en mij daar als zetbaas op te zetten. Dat heb ik toen afgewimpeld, want politiemans worden dat had mijn interesse. Rechtvaardigheidsgevoel speelde daarin mee, denk ik. Ik zag de sociale toestanden, de misstanden om mij heen: de ongelijkheid. Het nest waarin je geboren werd, bepaalde je toekomst. De kinderen van de dokter en de boer gingen naar de hbs of weet ik wat allemaal. Maar wij bleven met vijf man in de zevende klas zitten. Ik vond dat heel oneerlijk.

Maar politiemans worden, kon niet, want daarvoor moest je een ulo-diploma hebben. Toen zag ik in 1959 in de VARA-bode een advertentie, waarin stond dat je je kon aanmelden bij de marechaussee als je volledig lagere school had en bij voorkeur ook nog enige vervolgonderwijs. Nou dat had ik. Ik heb mij toen aangemeld en ben door de toelatingsexamens gekomen. →

Kazerne Brigade Nieuweschans in 1973. Rechterzijde: woning van de brigadecommandant; middengedeelte: dienstruimte. Links: kantinedeel en lesruimte (eerder dienstwoning van de onderofficier). Collectie RHC Groninger Archieven. Fotograaf M.A. Douma.

Oude doorlaatpost aan de Bunderweg. Links Koos Schipper (1968). Collectie Koos Schipper.

Bijzondere Dienst: Koos Schipper werkzaam in burger. Collectie Koos Schipper.

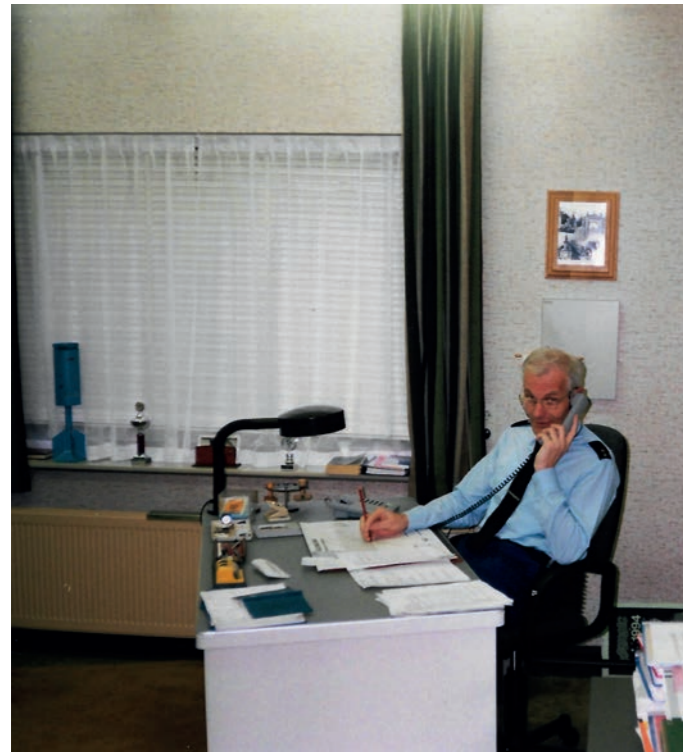
Er werd daarbij ook een onderzoek ingesteld naar je hele familie. Later hoorde ik dat mijn toelating kiele kiele was geweest, want ik kwam uit een knalrood gezin, terwijl de marechaussee blauwer dan blauw is. Zo was dat toen nog. Maar goed. Ik werd toegelaten en begon op 13 juni 1960. Ik moest toen in Apeldoorn opkomen. Daar zat de opleiding.

Opleiding

We waren met 75 man en de eerste vier maanden kregen we een militaire opleiding: schieten, vechten, boksen, sporten enz. Je werd dag en nacht bezig gehouden. Als je geen ulo had, moest je 's avonds naar school. Dan kreeg je Nederlandse taal: spelling, ontleden en een heleboel meer. Van mijn lichte moest driekwart daarheen.

Daarna kwam er een rijopleiding zowel op de weg als in het terrein. Ik heb daar alle rijbewijzen gehaald, behalve het motorrijbewijs. Dat wilde ik niet. Je kreeg een goed salaris. Ik had nog nooit zoveel geld gezien als we daar aan het eind van de maand kregen. De helft gaf ik aan mijn moeder, dat gaf thuis ruimte en lucht. Na dat eerste half jaar kreeg je een rode streep en dan werd je bevorderd tot marechaussee derde klas.

Het tweede half jaar was studeren. Militair straf- en tuchtrecht, civiel straf- en tuchtrecht, staatsrecht, vreemdelingenrecht, de wapenwet enz. Bij ons was alles dubbel hè: je was militair dus moest je het militaire recht kennen, maar je moest ook het civiele recht kennen. Dat was echt bikkelen hoor. Overdag kreeg je les en 's avonds was je aan het leren. Je kreeg dingen waar je nog nooit van had gehoord. Er ging een wereld voor je open.

Koos Schipper werkzaam als plaatsvervangend commandant van de brigade Nieuweschans 1986-1988. Collectie Koos Schipper.

We werden regelmatig getoetst en aan de hand van die toetsen werd bepaald of je voor die onderdelen geslaagd was.

Loopbaan

Na dat tweede halve jaar ging je de praktische dienst in als marechaussee tweede klas. Je kreeg dan een witte streep. Eerst ging je naar een wachtbrigade. In mijn geval was dat paleis Soestdijk. Ik heb daar een half jaar gewerkt. In dezelfde periode moest je ook doorstuderen voor opsporingsambtenaar. Als je voor dat examen geslaagd was, werd je beëdigd als opsporingsambtenaar.

Na Soestdijk werd ik in Utrecht geplaatst. Met vier kazernes daar was het er druk. Daarna werd ik overgeplaatst naar Groningen en daar was ik helemaal niet blij mee. In Utrecht had ik het geweldig naar mijn zin en in Groningen was ook lang niet zoveel te doen als in Utrecht. In 1964 was ik getrouwd met Aly van der Pers, mijn jeugdliefde en vanaf toen liefde voor het leven. Eerst woonden wij in Zuidhorn, maar toen zijn wij naar Groningen verhuisd. Omdat ik voor het examen geslaagd was, werd ik daar opsporingsambtenaar. Je kreeg dan twee witte strepen en was marechaussee eerste klas.

Toen kwam de heikele vraag: word je onderofficier of niet. Als je geen onderofficier werd, bleef je hangen op die twee strepen. Werde je toegelaten tot de onderofficiersopleiding, dan wist je dat je kostje gekocht was. Je zou dan als je je werk goed deed, uiteindelijk de rang van adjudant bereiken, de hoogste onderofficiersrang.

De eerste keer lukte het niet, maar de tweede keer, in 1966, wel. Ik werd toen toegelaten tot de opleiding in Apeldoorn. Mijn vrouw en ons zoontje bleven in Groningen wonen en wij zagen elkaar alleen de weekenden. Dat was niet leuk. Maar goed, je werd onderofficier.

Nieuweschans

Na dat jaar in Apeldoorn werd ik op 1 juli 1967 overgeplaatst naar Nieuweschans. Er was geen woning voor mij. Die moest nog gebouwd worden. Driekwart jaar later was het zover en kon ik met vrouw en kind naar Nieuweschans. Ik was aanvankelijk niet blij met die overplaatsing naar Nieuweschans. We woonden mooi in Groningen en aan de oostkant van de provincie was ik nog nooit geweest. Ik had wel eens wat gehoord over Beerta en Finsterwolde en de communisten, maar meer ook niet. Mijn aankomst daar liep helemaal mis. Men had mij verteld hoe ik naar de brigade in Nieuweschans moest rijden. Maar er ging iets fout en toen ik aankwam, stond ik voor de gemeentelijke vuilstortplaats. Kun je nagaan: met zo'n sik.

We voerden daar de persoonscontrole aan de grens uit en patrouilleerden ook op de fiets van Nieuwe Stanzijl tot en met Bellingwolde. Dan keek je of er geen illegale grensoverschrijdingen plaatsvonden. Het mooie daar was, dat je alles kon doen, want je was volledig

opsporingsambtenaar en had zowel met militairen als met burgers van doen. Dat was in Groningen niet zo. Later patrouilleerden wij ook met auto's tot aan de grensovergang Bourtange. Daar hield ons toezichtgebied op. Onze taak was de grensbewaking; de douane richtte zich op de invoerrechten en accijnzen.

‘In de volksmond heette dat de ‘sectie stiekem’

Dienst Inlichtingen en Veiligheid

Vier jaar heb ik in de grensbewaking gezeten. Toen deed de gelegenheid zich voor te gaan werken voor de afdeling Inlichtingen en Veiligheid. Dat was in april 1971. Ik ging toen over naar de Bijzondere Dienst, (lachend:)

De kleine grensovergang bij Bellingwolde aan de Wijmeersterweg (1974). Fotograaf M.A. Douma. Collectie RHC Groninger Archieven.

in de volksmond heette dat de ‘sectie stiekem’. Vanaf dat moment deed ik dienst in burger en beschikte ik over een burgerauto. Het was deels intern gericht: onderzoeken naar eigen personeel, maar merendeels extern, op wie er het land inkwamen en uitgingen en dan vooral met welk doel. Ik mag daar niet over praten, maar als iemand zou vragen of dat te maken had met zaken als de Koude Oorlog, de Rote Armee Fraktion, de Baader Meinhof Gruppe, embargo's op goederen enz., dan zit hij op het juiste spoor. Maar meer zeg ik er niet over. Belangrijk was dat je goede contacten opbouwde met de Duitse autoriteiten. Dus ik zat heel veel in Duitsland, zodat je wist bij wie je moest zijn wanneer er informatie nodig was. Ik was daarom ook liaisonofficier van de marechaussee. Mijn taak was het om relaties te leggen en lijnen open te houden. Ik onderhield contacten met de Duitse autoriteiten tot op het niveau van de Landesregierung. Als ik gewoon aan de grens had gestaan, had ik daar nooit mee gesproken. →

Controlewerkzaamheden door de douane bij grensovergang Rhederweg. Jaar onbekend. Collectie Cultuur Historisch Centrum Oldambt.

Smokkel

Waar ik wel wat over kan zeggen, is dat er in die tijd veel drugs gesmokkeld werden via het water. Op een zondagavond werd ik gebeld door een collega, die aan de grens stond en die zei: 'Er is hier van alles aan de hand. Je moet even komen'. Toen ik aankwam, bleek dat de Duitse autoriteiten achter een Engelse kapitein en nog een stuurman aanzaten en daarbij viel ook de naam van een schip, de 'Seahorse', dat met motorpech Emden was binnengesleept. Vanuit mijn contacten met de werkgroep voor de kustbewaking, een samenwerkingsverband van de marine, de douane, de rijkspolitie en de marechaussee, wist ik dat er een drugssmokkelschip met die naam onderweg was van Libanon naar ergens hier in het noorden. Maar we hadden dat schip tot dan toe niet kunnen traceren. Mijn collega uit Delfzijl en ik zijn toen met deze informatie naar Emden gegaan. Wij hebben daar de Bundesgrenzschutz, onze Duitse tegenhanger, daarvan op de hoogte gesteld. Nou, toen brak de hel los in de haven van Emden en inderdaad: het bleek om dit smokkelschip te gaan. Het zat tjokvol met hasjolie en hasj.

Dit is nu een voorbeeld van inlichtingen verzamelen, combineren en analyseren, dat zich op het criminele gebied afspeelde, maar hetzelfde deed je dus ook op die andere gebieden die met veiligheid te maken hadden.

Dat was echt niet altijd spectaculair hoor, eerder geduldswerk. Maar ik heb het met veel plezier gedaan.

'Oost-Groningen is mijn thuis geworden'

Leeuwarden

Mijn werk bij de Bijzondere Dienst stopte in 1986. Dat had met een interne reorganisatie te maken. Ik heb daarna nog twee jaar gewerkt in Nieuweschans als waarnemend brigadecommandant. Daarna kreeg ik de kans om door te stromen naar de officiersrangen. Ik ben toen commandant van de marechaussee in Friesland geworden en bereikte daar de rang van kapitein. En ik zeg het eerlijk: daar ben ik beretrots op, zeker als ik terugdenk aan waar ik helemaal vandaan moest komen. In 1996 ben ik met pensioen gegaan. Toen ben ik teruggekeerd naar Oost-Groningen, want in de twintig jaar dat ik daar gewerkt heb, niet alleen als marechaussee maar ook in mijn vrije tijd op sociaal gebied, ben ik veel gaan houden van dat gebied en de mensen die er wonen. Het is mijn thuis geworden." ■

Het portret van ...

Berend Hamster en Jantje Roelfsing

door Jan S.A. Huizing

Berend (Fiebes) Hamster, geboren 24-10-1838 Den Ham (Bellingwolde), landbouwer te Koudehoek (nabij Oudeschans), overleden te 25-2-1914 te Vriescheloo, zoon van Febo Berends Hamster en Tabitha Nannes van der Wall.

Berend (Fiebes) Hamster is getrouwd (1^e) op 16-7-1873 te Blijham met Hillegonda Kuper, geboren 10-9-1841 Blijham, overleden 8-9-1874 te Koudehoek, dochter van Jacob Hindriks Kuper en Engeltje Jochems Georgius. (2^e) op 23-3-1877 te Blijham met **Jantje Roelfsing**, geboren 22-6-1842 te Blijham, overleden 1-2-1882 te Koudehoek, dochter van Jacob Jans Roelfsing en Harmke Reints Goring. (3^e) op 18-5-1887 te Bellingwolde met Siebentje Priet, geboren 5-2-1847 te Kloster Dunebroek, overleden 10-5-1910 te Scheemda, dochter van Rösken Geerds Priet en Grietje Alberts Menninga.

Uit het huwelijk met Jantje Roelfsing zijn vier kinderen geboren:

1. **Harmine**, geboren 27-3-1878 te Koudehoek, getrouwd 4-9-1901 te Bellingwolde met Jan Snelte Huizing, geboren 15-4-1863 te Hoorn. Zij overleed 26-12-1956 te Vriescheloo.
2. **Tabitha**, geboren 19-7-1879 te Koudehoek, getrouwd 22-5-1901 te Bellingwolde met Herman Post, geboren 3-2-1869 te Ulsda. Zij overleed 12-1-1952 te Vriescheloo.
3. **Fiebo**, geboren 27-11-1880 te Koudehoek, overleden 25-4-1902 te Koudehoek.
4. Levenloze zoon, geboren 1-2-1882 te Koudehoek.

Foto's: collectie auteur, bewerking J.P. de Groot. Beide foto's zijn ca. 1880 gemaakt door J. Sanders Szoon, fotograaf Nieuwe Ebbingestraat 7a te Groningen.

Literatuurgeschiedenis van de Kanaalstreek en Westerwolde

‘Soms was Kees hier een laat gedicht aan ’t maken’

Deel 8: Dichter Kees Stip in Westerwolde (3)

Tot zijn dood in 2001 schreef dichter Kees Stip in zijn boerderij aan de Veenweg in Laudermarke vooral sonnetten. Hij bundelde ze in *Au! De rozen bloeien. Sonnetten van bedreigd geluk*.

door Hans ter Heijden

Jonge sla

Kees Stip werd op zijn 85e ridder in de Orde van Oranje-Nassau, maar een serieuze literaire prijs heeft hij nooit mogen ontvangen. Alleen voor het kinderboek *Mijn beesten staan er gekleurd op*, prachtig geïllustreerd door zijn vrouw Katja, ontving hij een Zilveren Griffel. Katja en Kees vertaalden trouwens ook veel kinderboeken, onder meer van de zeker in die tijd razend populaire Amerikaanse schrijver Dr. Seuss.

Dichteres Patty Scholten over het gebrek aan erkenning uit de literaire hoek: “Ik weet dat dit hem pijn deed. Hij voelde zich een echte dichter en dat was hij ook. Helaas is hij nog steeds vooral bekend om zijn Trijntje Fops, zijn woordspelingen en spitsvondigheden. Niet om zijn mooie beelden en metaforen, bijvoorbeeld in zijn sonnetten. En dat is onterecht”. De experimentele ‘vijftigers’, zoals Lucebert en Simon Vinkenoog, waren echter in opkomst. Rijmen was ‘not done’ en als een gedicht humor bevatte, werd het al snel afgedaan als ‘light verse’. En dat was geen compliment. “Maar”,

zegt Scholten, “ook de gedichten van Nijhoff, Bloem en Vestdijk bevatten soms humor en wat is het beroemdste gedicht van Kopland? Inderdaad, *Jonge sla*”.

Leg aan, leg aan!

Behalve kritische verzen en aforismen schreef Stip in zijn Groninger periode vooral sonnetten. Zoals dit klinkdicht:

DE JACHT

*Het jachtgezelschap grijpt naar de geweren
en treedt geladen op het slagveld aan.
De drijvers schreeuwen, struikelen en slaan.
Het haasje is het haasje voor de heren.*

*Daar komt wat uit de wal. Leg aan, leg aan!
Een leerling die voor loodgieter moet leren
gebruikt niet zoveel lood bij het plomberen
als hier in een klein beestje wordt gedaan.*

*De weidelijke jager jaagt uit plicht.
Gemotiveerd is moorden een genoegen.*

*De rest heeft van de sport niet zoveel sjoege
en maait maar neer, gericht en ongericht.
De hazen liggen stil, met stille oren
het schieten niet meer aan te hoeven horen.*

Er is wel een prijs naar Kees Stip vernoemd, de Kees Stip Prijs voor light verse, in 1985 ingesteld door het literaire tijdschrift *De Tweede Ronde* en voor het eerst uitgereikt aan Kees Stip zelf. Na hem werden onder meer Drs. P, Driek van Wissen, Ivo de Wijs én Patty Scholten bekroond.

‘Daar zat hij, in een tuinstoel bij zijn ganzen’

Tafeltje-dekje

In Sellingen woont Liesbeth Scholtens, die me vertelde dat ze de laatste vijf jaren van zijn leven het huis schoonhield en ook een tijd voor Stip kookte. ‘Tafeltje-dekje’, laat staan een verzorgingshuis waren hem een gruwel. “Zo’n bejaardenhuis vol ouwe kerels is voor mij een schrikbeeld. Daar heb ik nou nog nooit een spoor van spiritualiteit ontdekt”, zei hij in 1993 in een interview met Cornald Maas in de *Volkskrant*.

Liesbeth Scholtens herinnert zich ook nog goed dat er een enorme kolonie ratten op de zolder van Stips boerderij huisde. Maar gif strooien om deze plaag te bestrijden, was niet aan de orde. Zijn dierenliefde kende geen grenzen. Voor de wilde fazanten werd elke week twintig kilo voer gehaald en aan de rand van zijn tuin neergelegd. Toen ze in 2013 optrad tijdens het Kees Stipfestival ‘Stip aan de horizon’, wees Patty Scholten vanuit de woonkamer naar buiten en zei: “Daar zat hij, in een tuinstoel bij zijn ganzen. Kees schreef niet alleen veel over dieren, hij was een dusdanige dierenvriend dat hij zelfs wespen uit de vijver haalde. Ik durfde hem toen niet meer te vertellen over de wespenval die ik thuis had”.

Haiku

*Wie links of rechts denkt
spaart de helft van zijn hersens
maar het hart
zit links*

Stip schreef ook wel eens een haiku. Deze kwam op een t-shirt terecht en werd getoond op de expositie ‘Nu en later is er hoop’ over Kees Stip in de Oude Stelmakerij in Sellingen (2013). Foto: auteur.

Sneeuwwitje, Gakkelientje

Over Kees Stip en zijn ganzen schreef Patty Scholten op haar beurt een sonnet.

DE GANZEN VAN KEES STIP

*Te groot voor vogels staan ze in de wei;
vier blokken dons, gestroomlijnd en compact,
de snavel fel oranjegeel gelakt.
Sneeuwwitje, Gakkelientje heten zij.*

*Hun baas zit er vaak op een tuinstoel bij,
terwijl het troepje baddert, eet en gakt.
Een gans is ooit 's nachts door een vos gepakt.
Met regelmaat ligt er opeens een ei.*

*Soms was Kees hier een laat gedicht aan 't maken.
Soms sliep hij even, want de ganzen waken.
'k Bekijk een foto die ik van hem kreeg:*

*Drie kuikens, voor zijn dood uit 't ei gekomen.
Maar bij dat geel geluk zie ik het omen:
de stoel waar Kees altijd in zat, is leeg.*

Patty Scholten

In de volgende editie het laatste deel van dit vierluik over Kees Stip.

Literatuur

Hans ter Heijden, *Ter Apel zien en dan sterven. Wandelverhaal over de Groninger jaren van dichter Kees Stip* (Houwerzijl 2015).

Patty Scholten, *Slapen zonder weerga* (Amsterdam/Antwerpen, 2002).

Kees Stip, *Au! De rozen bloeien. Sonnetten van bedreigd geluk* (Amsterdam, 1983).

Patty Scholten en Kees Stip in *Arti et Amicitiae* in Amsterdam bij de uitreiking van de Kees Stip Prijs 2000 aan Patty Scholten. Foto: collectie Patty Scholten.

Lammert Huizing (deel 1)

Het verhaal van een boer uit Sellingen in de oorlog

Nieuw licht op een tragische geschiedenis

Op 7 mei 2008 verzamelden zich in Sellingen familieleden en kennissen van de in de Tweede Wereldoorlog omgekomen boer Lammert Huizing (1916-1944). Op deze dag werd een monument voor hem en zijn vrouw onthuld, omdat zij de moed hadden om tijdens de bezetting onderdak te verlenen aan de Joodse familie Sachs uit Vlagtwedde. Voor Huizing liep dit fataal af. Hij werd gearresteerd en uiteindelijk volgde deportatie naar Duitsland waar hij op achtentwintigjarige leeftijd overleed. Zijn kleinzoon Bert Jan Hartman onderzocht het in Westerwolde redelijk bekende verhaal van zijn grootvader Lammert Huizing en hij ontdekte nieuwe feiten. In dit nummer het eerste deel van een tweedelig artikel.

door Bert Jan Hartman

De boerderij van Lammert en Grietje Huizing in Sellingerbeetse. Collectie auteur.

Lammert en Grietje Huizing met hun beide dochters. Collectie auteur.

Lammert Huizing werd geboren op 27 januari 1916 in een groot boerengezin uit Westerwolde. Zijn vader heette ook Lammert en nadat hij getrouwd was met Mina Huiting vestigden ze zich in 1897 in de Sellingerbeetse. Door hard te werken wist hij zich samen met zijn vrouw op te werken van keuterboer tot 'tweepaardsboer'. Omdat het bedrijf groeide was er het verlangen een nieuwe boerderij te bouwen. Deze wens ging in 1925 in vervulling en Lammert sr. leverde zelf een aanzienlijke bijdrage aan de bouw door veel timmerwerk te doen.¹ In 1926 werd het gezin echter getroffen door het overlijden van vader Huizing. Hij was al enige tijd ziek en zijn vrouw bleef achter met tien kinderen. Zijn zoon Lammert was toen net tien jaar oud.

De jonge Lammert groeide op in een gereformeerd gezin. Op zondag ging het gezin trouw twee keer naar de gereformeerde kerk in Sellingen. Vader Huizing zette zich binnen de gemeente jarenlang in als diaken. Vanzelfsprekend ging Lammert naar de jongelingsvereniging waar de gereformeerde jeugd elkaar ontmoette. Hier leerde hij zijn toekomstige vrouw Grietje Haveman kennen. Na de lagere school ging Lammert naar de lagere landbouwschool en wilde hij graag het boerenbedrijf van zijn ouders voortzetten. Zijn relatie met Grietje leidde tot een bruiloft op 29 oktober 1941 en na de huwelijksdag werd de boerderij gehuurd van zijn moeder. Lammert was klaar voor een leven op de boerderij.

Een gereformeerde boer en zijn predikant

In de gereformeerde kerk van Sellingen was in 1937 een nieuwe predikant gekomen. Zijn naam was Willem Reinders (1895-1945). Hij stond in 1938 voor de zware taak het gezin Huizing pastoraal bij te staan in een familiedrama. In de zomer van dat jaar werd de twee jaar oudere broer van Lammert getroffen door de bliksem tijdens het binnenhalen van de oogst. Hij was op slag

dood. Na enkele dagen werd hij begraven en dominee Reinders sprak tijdens de dienst over "Freerk die bezig was te oogsten, maar nu zelf door de Heere werd geogst".² Door deze dramatische gebeurtenis leerde Reinders Lammert Huizing zeer goed kennen. Hij voelde zich bovendien door zijn eigen jeugd verwant met hem, omdat hij ook een boerenzoon was en beiden op jonge leeftijd hun vader hadden verloren.³ Reinders leidde later ook de trouwdienst van het jonge echtpaar Huizing-Haveman.

De Nationaal-Socialistische Beweging (NSB) had bij de verkiezingen voor de Provinciale Staten in 1935 een grote overwinning behaald. Ook in Westerwolde was de NSB succesvol geweest. Reinders was goed op de hoogte van de beginselen van het nationaalsocialisme. →

Dominee Willem Reinders, predikant van de gereformeerde kerk te Sellingen. Collectie auteur.

- 1) L. Huizing, Familie Huizing door de eeuwen heen. Aanzet tot genealogie van de Drents-Groningse familie Huizing (z.p., z.j. uitgave in eigen beheer).
- 2) Idem.
- 3) P. Melles, Vervolg en .... zalig. Korte levensschets van Ds. W. Reinders. In *leven gereformeerd predikant te Sellingen*, (Amsterdam 1948), 3.

Omdat hij predikant in de grensstreek was, volgde hij de ontwikkelingen in Duitsland op de voet. Joodse en politieke vluchtelingen kwamen met grote regelmaat de grens over. Hij probeerde deze mensen te helpen en kocht bijvoorbeeld textiel van ze, waarvan hij dan maatpakken liet maken.⁴

In 1936 besloot de synode van de gereformeerde kerken in Amsterdam dat het lidmaatschap van de NSB onverenigbaar was met dat van de gereformeerde kerk. Reinders gebruikte de zondagse kerkdiensten om vanaf de preekstoel duidelijk te maken dat de synode het bij het rechte eind had.⁵ Toen Nederland bezet werd, was het voor Reinders ook geen vraag wie hij te gehoorzamen had. Vanaf het begin riep hij op tot verzet en hielp hij als er een beroep op hem werd gedaan. Toen hem in oktober 1942 werd gevraagd of hij kon meehelpen aan het vinden van een schuilplaats voor een Joods gezin, gaf hij direct zijn jawoord, terwijl hij evengoed niet-Joodse onderduikers aan onderduikplaatsen hielp.⁶

Jacob Sachs

De familie Sachs maakte al generaties lang deel uit van de Joodse gemeenschap in Vlagtwedde. Jacob Sachs (1895-1945) had in het dorp een manufacturenbedrijf.⁷ Naast de verantwoordelijkheid voor zijn bedrijf was Jacob Sachs voorzitter van het kerkbestuur van de Joodse gemeente in Bourtange. In 1937 was de synagoge net opgeknapt door de leden en bij de feestelijke heropening sprak Opperrabbin Simon Dasberg uit Groningen. In zijn toespraak ging hij in op de zorgelijke omstandigheden voor het Joodse volk in Duitsland. Voor Jacob Sachs was

dit geen nieuws. Hij wist wat zich in Duitsland afspeelde door familieleden die vlakbij over de grens woonden. Ook bleef hij op de hoogte van de internationale politiek door de krant te lezen en naar de radio te luisteren.

Nadat op 15 mei 1940 het Nederlandse leger de capitulatie had getekend, volgden de anti-Joodse maatregelen vanaf het eerste bezettingsjaar in snel tempo. Ook Jacob Sachs ontkwam niet aan deze discriminerende maatregelen en raakte zijn textielzaak kwijt aan Alie Draatjer, een NSB-concurrent uit het dorp. Bovendien kreeg hij net als alle andere Joodse mannen uit Vlagtwedde in augustus 1942 een oproep zich te melden.⁸ Daarom besloot hij een schuilplaats te zoeken voor hem en zijn vrouw en hun drie dochters Emma, Henny en Sophie. Hij benaderde betrouwbare klanten met de vraag of ze hem konden helpen. Eén van hen was Bontko Drenth uit Vlagtwedde. Hij vroeg zijn schoonzoon Hendrik Jan Witteveen (1915-1997) of hij wellicht een betrouwbaar adres wist om een Joods gezin van vijf mensen te verbergen. Witteveen was korpschef bij de gemeentepolitie in Vlagtwedde en betrokken bij het lokale verzetswerk.⁹ Ook was hij belijdend lid van de gereformeerde kerk in Sellingen. Daarom benaderde hij zijn predikant, Willem Reinders, met de vraag of hij iemand kende die de familie Sachs kon verbergen. Op aanraden van de dominee werd geprobeerd een schuilplaats te vinden bij de familie Allons.¹⁰ Deze poging mislukte en vervolgens adviseerde Reinders het eens te vragen aan Lammert en Grietje Huizing uit de Beetse.¹¹ Lammert Huizing vond dat ze een gezin in nood niet konden weigeren en dat ze hun verantwoordelijkheid

De manufacturenwinkel Van Jacques Sachs. Op de voorgrond het bedrijf van garagehouder de Wit. Collectie dhr. W. van Bekkum

4) Interview met Wim Reinders op 20-10-2014.

5) Archief Stichting 1940-1945, Verzetsrapport betreffende Willem Reinders.

6) Jan Ridderbos, Predikanten in de frontlinie. De gevolgen van deelname aan het (kerkelijk) verzet in Nederland tijdens woII, (Barneveld 2015), 72.

7) E.P. Boon en J.J.M. Lettinck, *De Joodse gemeenschappen van Westerwolde 1656-1950* (Utrecht 2004), 76.

8) Boon en Lettinck, *Joodse gemeenschappen*, 94.

9) Interview met Folkert Ennik op 30 juli 2015.

10) Interview met Wim Reinders op 20-10-2014.

11) Interview met Henny Sachs op 30 december 2013.

moesten nemen tegenover hun naaste, hoe moeilijk ze het ook vonden.¹² Dat Huizing besloot het risico te nemen om een Joods gezin te laten onderduiken op zijn boerderij, kwam ook doordat hij op zeer goede voet stond met dominee Reinders en hem daarom niet teleur wilde stellen.

Een fatale dag

In juni 1944 zaten Jacob, Jeannette en hun drie dochters al twintig maanden ondergedoken bij Huizing. Inmiddels waren Lammert en Grietje vader en moeder geworden van een dochter. Op 10 augustus 1943 werd Elizabeth geboren en ondertussen was Grietje opnieuw in verwachting. Het nieuws van de geallieerde invasie in Normandië op 6 juni 1944 deed bij hen de hoop toenemen dat de familie Sachs spoedig naar huis in Vlagtwedde zou kunnen terugkeren. Maar dit verlangen werd de bodem ingeslagen op zaterdag 17 juni 1944. Het was een prachtige zomerse dag en in de omgeving van Vlagtwedde ging een gerucht rond dat de nacht ervoor in Musselkanaal een vooraanstaande NSB'er was doodgeschoten.

Het ging om Tonnis Buursma, de leider van de nationaalsocialistische Weer Afdeling in Drenthe. Buursma werd neergeschoten door verzetsman Dirk de Ruiter, die zich schuilhield bij verzetskamerad Luken Riensema. Tijdens een huiszoeking bij Riensema moest De Ruiter zich identificeren. Hij had echter de pech dat hij herkend werd. Op dat moment dacht Buursma zijn slag te slaan en hij wilde De Ruiter gaan fouilleren om te kijken of hij wapens bij zich droeg. De verzetsman peinsde er niet over om zich gevangen te laten nemen en met een vlotte beweging trok hij zijn pistool en loste vijf schoten waarbij Buursma dodelijk werd getroffen. De Ruiter nam een ferme sprong en vluchtte door het openstaande raam naar buiten waardoor hij wist te ontkomen aan zijn belagers. De volgende dag werd alle capaciteit die de Landwacht in Groningen en Drenthe op de been kon brengen ingezet om De Ruiter op te sporen.¹³

De WA-afdeling van Winschoten stond onder leiding van T.A. Remmers. Op zijn initiatief werden de hulptroepen van de Landwacht in Sellingen ingeschakeld om De Ruiter te vinden. Onder bevel van commandant Johannes Tees en postcommandant Oomke Jan van der Berg trok een groep van veertien mannen langs diverse boerderijen in de hoop de Drentse verzetsman te arresteren.¹⁴ Rond twee uur in de middag arriveerden ze bij de boerderij van Lammert en Grietje Huizing in de Sellingerbeetse. Het huis, de schuur en de stallen werden grondig doorzocht, maar in eerste instantie werd niets verdachts aangetroffen. Evert van der Wal uit Jipsinghuizen onderzocht de slaapkamer die toegang gaf tot de schuilplaats van Jacob Sachs en zijn gezin. Hij trof alleen een deur die toegang gaf tot een kast. Even later

12) Archief Huizing, beschrijving oorlogsjaren Grietje Huizing-Haveman.

13) Hans Onderwater, *Mobilisatie, collaboratie, liberatie. De jaren 1938-1948 in Stadskanaal*, (Stadskanaal 1977), 235.

14) Nationaal Archief (NA), Centraal Archief Bijzondere Rechtspleging (CABR) inv.nr 76079.

kwam Van der Berg ook kijken en vroeg de boerin wat zich achter de kast bevond. Om de druk nog verder op te voeren dreigde hij dwars door de kast heen te schieten. Grietje Huizing bezweek onder deze intimiderende woorden en erkende dat er mensen achter verborgen zaten. Nadat de schuilplaats was ontdekt werd het bevel gegeven om Lammert van het land te halen. Hij had geen andere mogelijkheid dan mee te komen naar de boerderij waar hij samen met de familie Sachs met een vrachtwagen van bakkerij Meulman uit Jipsinghuizen werd afgevoerd. In het dorp werd dominee Reinders ook gearresteerd. In de schuilplaats van Sachs vonden de Landwachters boeken waarin de naam van de dominee stond. Dit was het bewijs dat hij betrokken was het bij het verzetswerk in de regio. ■

In het volgende nummer het tweede en afsluitende deel van dit artikel.

Jacob (Jacques) Sachs. Collectie dhr. W. van Bekkum.

De zusjes Henny, Emma en Sophie Sachs. Collectie dhr. W. van Bekkum.

‘Een geschiedenisles moet je brengen als een toneelstuk’

Alle Wagt: schoolmeester uit roeping

Ter Apel en omgeving kent Alle Wagt (86) als zijn broekzak. Hij woonde er op verschillende plekken, ging er naar school, maakte er de oorlog mee, vond er zijn grote liefde en voedde samen met haar hun zoon en drie dochters op. Als schoolmeester werkte hij eerst op de lagere school, daarna 30 jaar op de RSG Ter Apel. Alleen voor zijn militaire dienst en zijn eerste onderwijzersbaan - in Roswinkel - verliet hij zijn geboortegrond. Portret van een man met een passie voor geschiedenis, die zijn memoires schreef en historische artikelen voor *De Scheepsjager*¹.

Bovendien een in Klontjebuurt geboren Groninger die zijn Friese afkomst niet verloochent.

Tekst: Hans ter Heijden
Foto Alle Wagt (portret): Herman Janssen

1) *De Scheepsjager* was de buurtkrant van Munnekemoer, Barnflair en Beinsdorp.

Geschiedenis is theater!
Schilderij van
Geert Schreuder uit
Onstwedde, juni 2018.

Van Rienhart Wolf had ik al begrepen dat Alle Wagt veel en boeiend kan vertellen over de geschiedenis van Ter Apel en omgeving. Hij had dankbaar gebruik gemaakt van Wagts kennis bij het schrijven van zijn boek². Ook hielp hij hem aan historische foto's. Wolf had niets teveel gezegd. Groningers staan bekend om hun karige woordgebruik, maar als ze het over 'vrouger' hebben, buitelen de verhalen over elkaar heen. Zeker bij Alle Wagt. Bovendien is hij een begenadigd verteller.

Domela Nieuwenhuis

“Mijn vader was van oorsprong turfgraver. Mijn familie was Fries, kwam uit Ooststellingwerf, Appelscha, Donkerbroek. Ik weet wel dat mijn overgrootvader het geweldig vond dat Domela Nieuwenhuis daar de zaak flink opstookte en die werd dan ook lid van de *Sociaal Democratische Bond*. Er was daar geen werk en zo kwam de familie in 1907 in Zuidoost-Drenthe terecht, want daar kwam 'het veen aan snee'. Mijn grootvader →

2) R.F.E. Wolf, *Vervolgen Tijden. Een fotografische geschiedenis van Ter Apel, Ter Apelkanaal, Barnflair en Munnekemoer* (Annen, 2017).

kwam hier ook heen, alleen hij had nog geen werk en dan kreeg je ook geen woning. Hij dacht: dan zet ik er zelf wel een in elkaar van plagen. Maar zover kwam het niet, want in Klazienaveen hebben ze toen de leegstaande oude houten school gekraakt. Grootvader vond werk en de veenbaas zorgde later voor een woning in Emmer Compascuum.”

Klontjebuurt

De vader van Alle werkte later aan de Woldjerspoorweg³ in Noord-Groningen. Dat was meer regelmatig werk. Hij reisde dan met de trein naar zijn werk, samen met een collega. Toen hij eens huiswaarts reisde en uitstapte aan het Stationsplein in Ter Apel, stond diens zus met de fiets klaar om haar broer op te halen. De vonk sloeg over en die vrouw werd de moeder van Alle. “Mijn ouders trouwden in 1931. Er waren weinig woningen en daarom zijn ze toen ingetrokken bij mijn oma, die we ‘ootje’ noemden en inmiddels met twee ongehuwde zonen in Klontjebuurt (de Kloosterveenweg) woonde.” Op 4 maart 1932 werd Alle hier geboren.

Beinsdorp

In ‘Niemandland’, het latere Burgemeester Beinsdorp, was in de jaren twintig een woonwagenkamp. Dat moest van de gemeente Vlagtwedde weg. Bovendien kwam er rond 1935 een nieuwe woningwet, waarin stond dat onbewoonbaar verklaarde woningen moesten worden opgeruimd. Zo ontstond onder leiding van burgemeester Beins het dorp met nieuwe woningen dat later zijn naam kreeg. Alle Wagt: “De eerste generatie bewoners bestond dus uit vroegere woonwagenbewoners, mensen uit onbewoonbaar verklaarde woningen en uit de vele woonschepen die er vroeger in het kanaal lagen. Maar ook uit gezinnen zoals wij, die te klein woonden”.

Het gezin Wagt vertrok op 1 mei 1938 naar Beinsdorp.

Bouwvallers en andere betrokkenen voor de bijna voltooide openbare lagere school in Barnflair (1924). Foto: F.C.W.H. Lunow, Ter Apel.

“Mijn moeder vond het wel leuk, want we hadden in Klontjebuurt een wc achter in de tuin, met zo’n hartje in de deur, geen elektrisch licht, maar petroleumlampen en het water werd uit de put gehaald. De huur in Beinsdorp was een rijksdaalder in de maand.” De vogels van diverse pluimage die in Beinsdorp neerstreken, leverden wel de nodige conflicten op. Ruzies ook. “Mijn moeder was christelijk, die hield niet van ruzie, maar mijn vader had een hele andere achtergrond. Die kwam uit Ooststellingwerf en daar moest ieder voor zichzelf vechten. Ook had hij Domela Nieuwenhuis nog achter de hand en hij zei: ‘Als ze je slaan, klap d’r maar op!’ Dat leverde dus weer onenigheid tussen mijn ouders op. Mijn moeder wilde graag weg, die kreeg een maagzweer van die ruzies. Gelukkig kwam er toen een man uit Barnflair die met ons wilde ruilen.”

Barnflair

Vooral voor moeder leek het te mooi om waar te zijn. Toch was er een probleem. Alle was in mei 1938 naar de lagere school in de buurt gegaan. Dat was de *School met den Bijbel* van meester Potze, in ‘t Schot. “Ik zat daar inmiddels drie jaar op, met liefde. Ik heb nog nooit zulke lieve juffrouwen meegemaakt. Dat is echt zo!” Het huis dat ze in Barnflair konden huren, was echter eigendom van meester Boerma, hoofd van de openbare lagere school in Barnflair Oost. “Mijn vader ging naar hem toe en zei: ‘Ik wil die woning wel huren’. Boerma vroeg: ‘Heb je ook kinderen? Ja, en waar zitten die op school? In ‘t Schot? Moet je luisteren, ik wil je wel het huis verhuren, maar in mijn woning geen gezin met kinderen die niet bij mij op school zitten!’ Dus toen moest ik daarheen. Het was wat, dat ik van school moest veranderen. Ik miste mijn vriendjes. Bovendien zaten er ook veel leerlingen uit Beinsdorp op die school en dat was altijd vechten en dan moest de meester er weer tussen en dat ging hardhandig hoor, de meester sleurde ze met de oren naar binnen,

OLS Barnflair in 1941. Achter links juffrouw Vermeulen en meester Boerma, rechts juffrouw Gräler en meester De Haan. In de voorste rij (eerste links) zit Alle Wagt, in de tweede rij in het midden broer Evert Wagt. Fotograaf onbekend.

Huis van de familie Wagt in Barnflair (1956). Fotohuis Pottjewijd Emmen.

dat ging van hupsakee! Het was altijd kermis en dan stonden er ‘s middags moeders bij de deur op de meester te wachten. ‘Zo, kom maar eens even hier kaffer!’, riepen ze dan.”

Dat Alle een goede leerling was, was ook bij meester Boerma niet onopgemerkt gebleven. “Toen ik in 1944 de opleiding had voltooid, kwam hij bij ons thuis en zei tegen mijn ouders: ‘Die jongen moet naar de hbs. Hij kan goed lezen, rekenen, opstellen schrijven’. Ik las inderdaad het ene boek na het andere, bijvoorbeeld de serie *Het ruischende woud* van Ubink, boeken ook van Ligthart, die ik allemaal verzameld heb, zoals ik altijd van alles verzamelde. Mijn moeder vond het prima dat ik naar de hbs ging, maar mijn vader zei: ‘Nooit en te nimmer! Op de hbs zitten de notabelen, de notariskinderen, dokterskinderen’. Vergeet niet, dat zat er ingebakken bij hem. Dus het ging niet door. Het werd de mulo.”

‘Mijn grootouders kraakten in Klazienaveen de leegstaande oude houten school’

Oorlog

Intussen was het oorlog. De vliegtuigen die soms in groten getale overkwamen, maakten op de kleine Alle een enorme indruk, maar verder merkten ze er niet zoveel van. “Nee, honger hebben we nooit gehad. We hadden een grote moestuin op Barnflair. Toen de bevrijding naderde, kwam een jongen uit een NSB-gezin in Ter Apel bij ons aan de deur. Hij had het zwarte uniform van de WA aan en was gewapend. Hij zei: ‘Jullie moeten snel inpakken, ga daar achter in de Maten maar beschutting zoeken, jullie moeten nodig weg, want hier langs het kanaal is het schootsveld’. De Canadezen en Polen waren waarschijnlijk al in Emmen. Toen begon de volksverhuizing, over boerenweggetjes. In een boerenschuur zochten we bescherming. Met

Huwelijk van Alle Wagt en Siny Arends op 8 mei 1956. Fotohuis Pottjewijd Emmen.

m’n vader ben ik op de fiets nog snel terug gegaan om de vergeten pap voor mijn jongste broertje op te halen. Bij het kanaal zag ik toen een hele rij Duitse soldaten die allemaal in grote colonnes over de Oosterstraat via Barnflair naar Duitsland trokken. Terug naar de Heimat. De soldaten van de Wehrmacht liepen te sjokken met het hoofd tussen de schouders. Een eindje verder liep een groepje soldaten, elk gewapend met steelhandgranaten en Pantzerfaust, in ganzenpas, kaarsrecht richting sluis 8. Dat waren de SS’ers, de beroepssoldaten, die ook wisten wat hun boven de kop hing, maar die bleven trots.”

Twee dagen bleven ze bij boer Geert de Jong. “Als je daar voor het huis stond kon je zo de Zanddijk opkijken, de verbinding met Roswinkel. En ze zeiden: ‘Er komen tanks aan, met oranje vlaggen erop! Het bleken geen tanks, maar Poolse legervoertuigen. ‘Poland’ stond erop. En de mensen maar zwaaien! Er was een vrouw uit Beinsdorp, met tien of elf kinderen. Ze stond naast mij en was helemaal door het dolle heen. Ze trok haar trui uit, trok haar hemd uit, trok haar beha uit. Ik had als kind nog nooit zulke grote bustes gezien... Kolossale bustes! Tjonge, jonge, jonge!! En ze stond te springen en zwaaide tegen die Poolse militairen en die lachten zich ‘n krieb en moeten wel gedacht hebben: wat is dat hier voor volk? Er zat ook een Nederlander op een van de voertuigen. Die is later gesneuveld. Toen hij over de sluis liep, knalden de Duitsers hem neer.”

Kantoor

Na de mulo - in 1948 - wilde Alle naar de kweekschool. Meester worden was zijn doel, zijn roeping. Zijn vader werkte inmiddels in de Noordoostpolder. Hij deed dat tien jaar en kwam dan alleen de weekends thuis. Uiteindelijk werd hij daar opzichter en daardoor verdiende hij teveel om voor Alle een renteloos voorschot voor zijn studie te krijgen. Maar er waren meer kinderen en hij kon de studie niet betalen. Via verzekeringsagent Derk Timmerman kreeg Alle toen een baan op het kantoor van de *Provinciale Voedselcommissaris* in Ter Apel die tijdens en na de oorlog de voedselvoorziening regelde en controleerde. Ook werkte hij nog enige tijd op het verzekeringskantoor van Timmerman. Intussen behaalde hij zijn Praktijkdiploma Boekhouden. Op voorspraak →

3) De Woldjerspoorweg liep van Groningen naar Weiwerd en heeft slechts kort bestaan (van 1929 – 1942).

Alle Wagt als docent met een eerste klas in de hal van RSG Ter Apel (circa 1976). Fotograaf onbekend.

Oefening van een week in schietkamp de Harskamp op de Veluwe in de strenge winter van februari 1956. Een mortierpeleton bestond uit vier groepen met vier mortieren van 81 mm. Dit is groep 4 van sergeant Alle Wagt (rechts vooraan). Fotograaf onbekend.

Personeel RSG Ter Apel in 1984. Alle Wagt staat in de tweede rij, tweede van rechts. Op de voorste rij, vierde van rechts, zit rector Havinga. Links voor hem zit docent Nederlands en cabaretier Henk Lagerweij (eerder geïnterviewd in *Terra Westerwolda*). Hij overleed in oktober vorig jaar. Fotograaf onbekend.

van Timmerman kregen Alle's ouders uiteindelijk een renteloos voorschot voor zijn studie. "300 gulden per jaar kregen we. Net genoeg voor een busjaarkaart naar Winschoten, waar ik de opleiding volgde."

Militaire dienst

Alle Wagt kon dus eindelijk naar de kweekschool. "Toen ik met die studie klaar was, moest ik in militaire dienst. Ik heb nog wel gesolliciteerd op kleine schooltjes, want dan hoefde je niet in dienst, maar dat lukte niet. Intussen had ik op de Pinksterkermis in 1951 verking gekregen met Siny Arends en in 1954 zijn we met kerst verloofd. In 1956 kon ik uit militaire dienst. Ik heb toen nog een jaar bijgetekend in Assen; ik kwam dan in een hogere salarisschaal en Siny kon daar toen een baan in de huishouding krijgen. Na dat jaar heb ik de dienst verlaten. Ik kreeg toen een bonus van 1000 gulden. We waren de koning te rijk!"

Wagt wilde niet nog een keer bijtekenen. "Ik kon dan de functie van sergeant-majoor bij de compagnie (CSM) vervullen, maar ik wilde nu toch echt het onderwijs in. Ik vond een baan in Roswinkel, mét een woning. Drie jaar heb ik daar gewerkt. Lieve kinderen, gehoorzaam, ijverig. Alleen het huis was erg slecht. In de strenge winter van 1958 lag het ijs 's morgens bij het wakker worden op je dekens. Via meester Wester hoorde ik toen van een vacature op de school in de Westerstraat in Ter Apel West. Daar werd ik aangenomen door meester Smit. Bovendien kregen we toen een spiksplinternieuw huis aan de Havenstraat. We hebben er twaalfeneenhalf jaar gewoond. Later hebben we dit huis in de Ruitenkamp laten bouwen. Hier woon ik al vanaf 1973. Mijn vrouw Siny overleed helaas vijf jaar geleden."

RSG Ter Apel

Inmiddels was Wagt op de mulo les gaan geven. De openbare mulo, die in 1968 opging in de RSG Ter Apel. "Ik wilde van de lagere school af. Ik kon naar de mulo, maar moest dan ook Frans geven en een lo-akte halen. Dat heb ik gedaan, maar mijn liefde lag vooral bij geschiedenis, biologie. Die vakken heb ik dan ook voornamelijk gegeven." 30 jaar werkte hij er met veel plezier. "Ik ben nog van de oude garde en een vak als geschiedenis moet je 'bréngen' zeiden ze op de kweekschool al. Dr. Lammert Buning, een leraar van die opleiding zei altijd: 'Je moet er een toneelstuk van maken' en dat heb ik altijd maar onthouden. Geschiedenis is een prachtig vak!"

Alle Wagt is nu 25 jaar met pensioen. Hij streefde de woorden van Ferdinand Domela Nieuwenhuis, het idool van zijn Friese voorouders, met verve na: "Wie het best zijn roeping als individu vervult, strekt daardoor het meest de mensheid tot eer". Alle's roeping was meester worden en al waren er obstakels, hij werd het. En ook nu kan hij van geschiedenis nog steeds een toneelstuk maken. Ik heb met aandacht en bewondering een uitvoering bijgewoond. Alle Wagt speelde de sterren van de hemel. ■

De oude foto's komen uit de collectie van Alle Wagt.

Bakkerij

Unieke vondst: Spekkendikkenijzer uit de 18^e eeuw

Zoektocht legt geschiedenis bakkerij in Bellingwolde bloot

Tekst en foto's: Jan S.A. Huizing

Foto van de ene 'bakplaat'. Tekst: ONNE STEIES X ANO 1719 EN SIN HVIS FROV HILLE ROELEFS (Onne Steijes anno 1719 en zijn huisvrouw Hille Roelefs).

Harm Prenger, bestuurslid van de Historische Vereniging Westerwolde, bezit een aantal spekkendikkenijzers. Na schoonmaak bleek één daarvan een oud en bijzonder ijzer te zijn. De beide ronde 'bakplaten' van het ijzer zijn voorzien van een Bijbelse afbeelding met daaronder een tekst. Een zoektocht in de archieven maakt duidelijk dat bakker Onne Steijes en zijn vrouw het in 1719 lieten maken. Ook blijkt dat hun bakkerij in Bellingwolde lang in de familie bleef.

Het bijzondere spekkendikkenijzer stamt uit de achttiende eeuw. Het werd vervaardigd in opdracht van bakker Onne Steijes en zijn vrouw Hille Roelefs wier namen in het ijzer zijn gegraveerd. Onder meer via stamboomonderzoek werd duidelijk wie na hen de bakkerij in Bellingwolde in bezit hadden. →

Onne Steijes

geboren ca. 1660 Beerta
overleden na 19-11-1751
zoon van Steijo Onnes en
Jie Clasens

gehuwd 13-4-1691 met
in Scheemda

Hille Roelfs/Roelefs

geboren ca. 1665 Scheemda
overleden voor 19-11-1751
dochter van Roelf en Foelke

Kinderen:

1. **Steije**, getrouwd 15-10-1716 te Bellingwolde met Tette Everts. Hij is mogelijk al overleden voor 23-3-1751, omdat hij niet voorkomt bij de verdeling van de erfenis.
2. **Onno**, leeft nog op 23-3-1751.
3. **Foelke**, getrouwd 19-11-1751 te Bellingwolde met Boele Geerts.
4. **Foske**, gedoopt 6-5-1694, (te Bellingwolde) getrouwd 15-10-1716 te Bellingwolde met (1e) Folckert Everts en (2e) 29-6-1731 te Bellingwolde met Dietert Sijbe(n)s.
5. **Evert**, (geboren na 1720 te Bellingwolde), getrouwd 26-6-1750 te Bellingwolde met Geertje Roelfs; hem wordt op 23-3-1751 de ouderlijke bakkerij toegewezen (tweede eigenaar).

Lidmaten Nederlands Hervormde Kerk te Bellingwolde: 4-12-1707, Hille Roelfs huisvrouw van Onne Steijes en 29-11-1716 Onne Steijes.

De bakkerij gaat over in handen van zoon **Evert Steijes**.
In de archieven lezen we:

23-3-1751 Voorts krijgt **Evert Steijes** overgedragen zijn ouwderlijk huijs zijnde een bakkerij, met het bakkersgereedschap daar toe behorig, staande op de schoelmeesters opstreckende plaats, doende alle jaar an de Meester 7 guld: 10 stuijv: tot grondpagt, waarvoor Evert Steijes op 1 Meij 1751 an ider van comparanten (*de personen die voor het opmaken van een authentieke akte persoonlijk voor de notaris verschijnen om de akte te ondertekenen*) sal uijtkeren 200 Car: gl: met een silveren lepel, behalve de voogden, die 200 Car: gl: met een silveren kop krijgen.

8-11-1766 Gaijke Sijmons, voormond (*voogd*), Feije Roelfs en Harbert Heeres, voogden over de minderjarige kinderen van wijlen Evert Steies bij Geertjen Roelfs in echte verwekt en Geertjen Roelfs hebben overeenstemming over de nalatenschap van de vader. Moeder behoudt de gehele boedel. Zij zal haar kinderen tot hun 18e onderhouden en laten onderwijzen.

Evert Steijes trouwt met Geertje Roelfs. Hun dochter Tette trouwt met **Uilke Molenaar** die de derde eigenaar van de bakkerij wordt.

Foto van de andere 'bakplaat'.
Tekst: ANNO 1719 DEN 19 Dc.

Handtekening
Uilke Molenaar.

Evert Stijes

gedoopt na 1720 Bellingwolde
overleden 13-1-1763 / 8-11-1766
zoon van Stije Onnes
en Hille Roelfs

gehuwd 26-6-1750 met
te Bellingwolde

Geertje Roelfs

gedoopt 25-2-1731 Bellingwolde
overleden na 7-9-1782
dochter van Roelf Leffers
en Tetje Feijes

Kinderen, gedoopt te Bellingwolde:

- 15-5-1754 **Tette**, overleden voor 25-3-1757.
25-3-1757 **Tette**, gehuwd 22-6-1784 te Bellingwolde met **Uilke Molenaar** (derde eigenaar).
15-2-1760 **Frouwe**, gehuwd 4-10-1799 te Bellingwolde met Berend Douwes uit Zuidbroek.

Uilke/Uilko Molenaar

gedoopt 17-12-1756
overleden 30-8-1833
zoon van Hans Molenaar
en Eltje Lubberts

gehuwd 22-6-1784 met
te Bellingwolde

Tette Everts

gedoopt 25-3-1757
overleden voor 22-3-1798
dochter van Evert Steijes
en Geertje Roelfs

Kinderen, gedoopt te Bellingwolde:

- 7-11-1784 **Hans** Molenaar, overleden voor 21-11-1788.
24-11-1785 **Geertje**, ongehuwd, overleden te Bellingwolde 5-11-1820.
21-11-1788 **Hans**, gehuwd 31-5-1812 te Bellingwolde met Jantje Harms Borcherts.

15-2-1798 De kerkvoogden des karspels Bellingwolde met volkomen toestemming van den schoolmeester Stephan Brand, verkopen aan Uilke Molenaar de vaste beklemming van een behuizing en tuin. Jaarlijks aan den meester 7-10-0 (*gulden-stuiver-oortjes*).
29-3-1798 Uilke Molenaar verkoopt aan **Roelf Ijzebrands Bultena** en **Wendelke Molenaar** (vierde eigenaars) een

behuizing en tuin te Bellingwolde. Grondpacht aan de schoolmeester 7-10-0.

De bakkerij blijft dus in de familie; hij wordt verkocht aan **Roelf Bultena** en **Wendelke Molenaar**, een zus van de vorige eigenaar Uilke Molenaar. →

Waar eens de bakkerij stond, staat nu -
Hoofdweg 215 in
Bellingwolde - deze
woning.

Roelf Isebrands Bultena

gedoopt 9-3-1760 Oudeschans
overleden 1-5-1822 Bellingwolde
zoon van Izebrand Meertens
Bultena en Frouwe Roelfs

gehuwd 16-5-1786 met
te Bellingwolde

Wendelke Molenaar

gedoopt 23-6-1754
overleden 22-12-1795 /
10-3-1803
dochter van Hans Molenaar
en Eltje Lubberts

Kinderen, gedoopt te Bellingwolde:

8-12-1786 **Frouwe**, waarschijnlijk overleden voor 10-3-1803.
12-12-1788 **Geesjen**, waarschijnlijk overleden voor 10-3-1803.
10-10-1790 **Tiedje**, waarschijnlijk overleden voor 10-3-1803.
8-3-1793 **Hanna**, geb. 26-2 als Anna, gehuwd 8-2-1816 te Veendam met Harm Tiessens Mulder, zeeman.

Roelf Isebrands Bultena hertrouwt op 21-4-1803 te Bellingwolde met Ike Harms Berends. Zij krijgen nog drie zoons: Izebrand, Harm en Tjabbe. Bij het huwelijk van zoon Tjabbe en bij zijn overlijden wordt hij landbouwer genoemd. Mogelijk heeft hij de bakkerij verhuurd.

10-3-1803 Uilke Molenaar, Willem Bultena en Harm Freriks Bregenbeek als voormond, sibbe (*verwant*) en vreemde voogd over de minderjarige dochter van Roelf Izebrands Bultena, bij wijlen Wendelke Molenaar in echte verwekt, hebben overeenstemming over de erfenis van de moeder met de vader. De vader behoudt de gehele boedel.

3-6-1822 Luitje Harms Veenhuis brouwer te Wildervank en Frouwe Roelfs Bultena, enz. maken een inventaris van de roerende goederen van wijlen Roelf Izebrands Bultena, bakker te Bellingwolde, overleden 1-5-1822: Onder andere: eiken kabinet, eiken pulpitrum, vurehouten pulpitrum, Friese klok, 2 korenschalen met gewigten, 2 vogelkooien met kanaries, trog, 2 vaten, 2 werktafels, koperen beddepan, 3 **nieuwjaarsijzers**, koekpan, beschuittou, houwblok, 2 balansen, builkist, 4,5 storten beschuittou.

5-12-1822 Frouwe Roelfs Bultena x Luitjen Hensems Veenhuizen, verkopen de nalatenschap van vader Roelf Izebrands: 1^e behuizing nr. 132 en tuin, huur 7.5 gld aan de meesterij. Koper wordt Hindrik Bolsman, koopman Bellingwolde 1150 gld.

Opvallend is dat er na zijn overlijden in de boedel van Roelf Bultena ook drie *nieuwjaarsijzers* worden genoemd (zie kader). Volgens het kadaster was H. Bolsman circa 1830 de eigenaar van sectie D 646, de plek waar de bakkerij stond. Het huis staat op de *meesterij* (ook wel *kosterij* genoemd). Thans staat hier - Hoofdweg 215 in Bellingwolde - een bungalow. ■

Bronnen

DTB Bellingwolde.
Groninger archieven: T 732 Rechterlijke archieven en T 122 Notariële archieven Wedde.
Kadaster Groningen, zogenaamd oud archief.

Afbeelding uit *Nieuw Groninger Woordenboek* (tweede druk) door K. ter Laan, Groningen 1989. Ter Laan geeft de volgende betekenis aan het nieuwjaarsijzer: NIJ-JOARSIEZER, o. = ijzer om rollertjes, kniepkoukjes enz. te bakken.

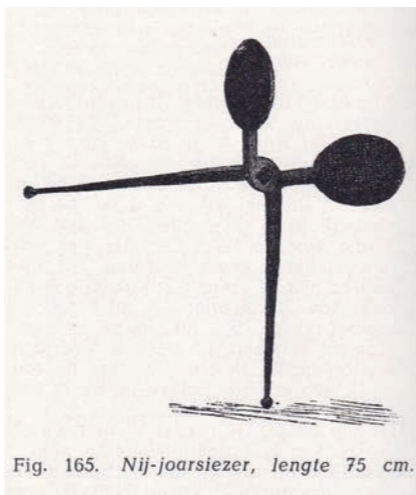

Fig. 165. Nij-joarsiezer, lengte 75 cm.

Spekkendikken en nieuwjaarskoeken

Spekkendikken zijn koeken van roggemeel met stroop, met spek en worst erin; ze zijn ongeveer zo groot als een theeschoteltje, 15 cm in doorsnee. In ieder van die spekkendikken komen twee plakjes droge metworst en één plakje spek. Het *spekkendikkenijzer* wordt telkens ingesmeerd; de bakster heeft een schoteltje slaolie naast zich en doopt daar een stukje spek in, dat aan een vork bevestigd is. Dan gaat het deeg tussen de bladen en wordt de koek boven een open vuur gebakken.

Nieuwjaarskoeken: plaatvormig gebak, gebakken tussen de beide platen van het *nieuwjaarsijzer*. Dit werd geleverd door de smid, vaak als geschenk bij het trouwen; de voorletters van man en vrouw staan er in gegrift met het jaartal en met figuren (een hart, een kruis, paard en wagen) en een spreuk: *Si Deus pro nobis, quis contra nos* (Als God voor ons is, wie zal tegen ons zijn).

Uit: *Groninger Volksleven, deel II: Beschrijvende folklore*. Verzameld door K. ter Laan, Groningen 1961.

Met dank aan Jan Pieter de Groot voor het bewerken van de foto's.

Sprekend object

Het MOW | Museum de Oude Wolden belicht objecten uit eigen collectie

Collectie Kunstkring De Ploeg

Schilders van het Groninger Land

door Obby Veenstra

100 jaar De Ploeg

Op 5 juni 2018 was het precies honderd jaar na de oprichting van de Groninger Kunstkring De Ploeg. Ook nu nog is De Ploeg een actieve vereniging. Voor de meeste mensen staat de naam echter gelijk aan de kleurrijke beginperiode van de vereniging uit de jaren twintig van de vorige eeuw.

Geïnspireerd op het Duitse expressionisme, mede dankzij een toevallige ontmoeting van Jan Wiegers (1893-1959) met Ernst Ludwig Kirchner (1880-1938), was deze beginperiode er één van kleur en expressie. Een deel van de verenigde kunstenaars liet natuurgetrouwe kleuren los en vatte de werkelijkheid in snelle, vitale verfstreken of meer abstracte vlakken. Zo wist De Ploeg zich een geheel eigen plek te verwerven in de Nederlandse kunstgeschiedenis.

De vereniging kende aanvankelijk geen vlammend manifest. Opzet en toon waren bovenal pragmatisch. Bovenaan de agenda stonden expositie- en verkoopmogelijkheden. Beide waren in de eigen omgeving schaars en vaak ingenomen door traditionele kunstenaars. De naam kwam van Jan Altink (1885-1971): "Omdat in Groningen niet zoveel te doen was op kunstgebied dacht ik aan ontginnen en dus ook aan ploegen".

De Ploeg organiseerde tentoonstellingen, lezingen, werkbijeenkomsten zoals modeltekenen en gaf diverse publicaties uit. Kunstenaars van het eerste uur waren naast de al genoemden: Jan Jordens (1883-1971), George Martens (1894-1979), Alida Pott (bedenker van het logo, 1888-1931), Hendrik Nicolaas Werkman (1882-1945) en Jan van der Zee (1898-1988).

Hoewel de Ploegers snel voet aan de grond kregen in diverse toonzalen, waaronder Pictura, kon hun werk niet altijd op instemming rekenen. Bekend is een recensie van het Nieuwsblad van het Noorden, die sprak van een *cacaphonie van monstrositeiten*: "Nu roepen zij maar in geel en groen en paars en rood en trachtten ons te enten met het besef, dat dit de

nieuwe richting is, welke onze schilderkunst uit moet. Martens' naakt is eenvoudigweg een verschrikking, die in staat is 's avonds van angst je het huis uit te drijven en Werkman ziet de wereld nog altijd, als ware hij constantelijk onder den inspireerenden invloed van marasquino en groene benedictine".

Het Groninger land

Het gebruik van felle kleuren en een eigenzinnige verbeelding, was niet het enige vernieuwende aan De Ploeg. De eigen omgeving, naast de stad het Groninger land, nam een belangrijke plaats in. Het veld lag 'vrij en onbedorven', vooral ten noorden van de stad. Het betekende een herwaardering voor het weidse Groninger landschap, dat tot op de dag van vandaag doorwerkt. Landschapskunst was al van veel oudere datum, maar richtte zich veelal op het romantische, op Italië geïnspireerde landschap.

De Ploeg in de collectie van het MOW

Na 1927 gaan ook de vooruitstrevende leden gaandeweg over op meer natuurgetrouw, impressionistisch werk, soms met behoud van een levendig kleurgebruik. Op een onlangs herontdekte schets van Jan Altink na (in onderzoek), stammen de meeste werken in de museumcollectie uit deze latere periode. Het betreft vijf werken van Ploegers van het eerste uur, Altink en Dijkstra. Hiernaast is een waterverfschilderij van →

Jan Altink, Westerwoldse Aa, olieverf, 1969

Ben Walrecht, Dorpsgezicht Bellingwolde, gouache, 1943

de hoofdstraat van Bellingwolde van Ben Walrecht interessant. Hij was lid sinds 1936.

Vermoedelijk kwamen alle werken tot stand door een opdracht. Van één werk, *Zicht op de Magnuskerk*, van Dijkstra uit 1947, is dat zeker. Dit kunnen we nalezen in de aanbiedingsbrief die het museum eveneens bezit. Dijkstra vervaardigde het schilderij voor de Nutsspaarbank, als jubileumgeschenk voor bestuurslid J.G. Rookmaker. Het schilderij toont in snelle, zekere verfstreken de Hoofdweg in Bellingwolde, met bomen, tramspoor en een deel van de Magnuskerk. Het bankbestuur had vanuit hun vergaderzaal in het voormalige Hotel Reiderland hetzelfde uitzicht.

Jan Altink: 'Omdat in Groningen niet zoveel te doen was op kunstgebied dacht ik aan ontginnen en dus ook aan ploegen'

Andere werken komen uit schenkingen (1964 en 1971) van het echtpaar Sandjer-Dijkmeijer, oud inwoners van Westerwolde. De verbeelding van hun ouderlijke huizen, het *Sandjer hus* bij Rhederbrug en *Stelmakerij Dijkmeijer* uit Vriescheloo, kunnen niet anders dan opdrachten zijn. Of hetzelfde geldt voor bijvoorbeeld de *Westerwoldse Aa*, van zowel Altink als Dijkstra, is giswerk. Dijkstra zei in latere jaren herhaaldelijk dat hij de karakteristieke schoonheid van het Groninger land voor het nageslacht wilde vastleggen, ten dele omdat het door de oprukkende industrialisatie steeds meer verdween.

De werken tonen het gerijpte vakmanschap van de schilders en zijn op meerdere manieren interessant. Zij bieden een historische blik op Westerwolde. Je ziet de oude tramlijnen lopen, de Westerwoldse Aa voor de kanalisatie, verdwenen uitzichten, arbeiders op het land. Je ziet ook iets van hoe een kunstenaar uit die tijd Westerwolde zag. De werken verbinden Westerwolde bovendien met een belangrijke episode in de Nederlandse kunstgeschiedenis, toen een groep kunstenaars een eigen weg insloeg en een eigen, oer-Groningse beeldtaal ontwikkelde die de schoonheid van het Groninger land vierde. ■

Citaten uit achtereenvolgens: Carolien ten Bruggencate en Karen Buschman, *De Ploeg 75. Een kroniek van de Groninger kunstkring De Ploeg* (Groningen 1993) 5, Adriaan Venema, *De Ploeg 1918-1930* (Baarn 1978), 126, *De Ploeg Groningen Holland 1927* (Groningen 1927).

De auteur is directeur van het MOW en redactielid van *Terra Westerwolda*.

Prenten van de Ploeg

Vanaf 14 oktober tot 6 januari 2019 is in de ontvangstruimte van het MOW de kleine maar fijne tentoonstelling *Prenten van de Ploeg*, met gloednieuwe prenten van hedendaagse Ploegers en enkele prenthoogtepunten uit het verleden. Zie ook: <http://museumdeoudewolden.nl/100-jaar-de-ploeg>.

Dit artikel wordt u aangeboden door het MOW, www.museumdeoudewolden.nl

Smeerling

Een pijnlijk monument

Als u van Onstwedde naar Vlagtwedde door Smeerling rijdt (N365) dan valt het u ongetwijfeld op. Net even voorbij de voormalige sluis over het Mussel-Aa-kanaal ziet u tegenover de 'Galbaargen' en 'Laang Houve' aan uw linkerhand een onthoofde boerderij liggen. Het hele vooreind is er af. De schuur staat er nog en de wonden van de afbraak zijn duidelijk zichtbaar. Hanne Wilzing, kleinzoon van de boer die de boerderij ooit liet bouwen, dook in de voorgeschiedenis en legt uit hoe dit pijnlijke monument is ontstaan.

door Hanne Wilzing

Albert Wilzing en Wupke Maarsingh. Collectie auteur.

"Dat zo'n eenvoudige man zo'n deftig huis kan bouwen", schijnt de Onstwedder predikant ds. Weidner gezegd te hebben toen grootvader Albert Wilzing in 1909 deze boerderij bouwde. Het werd een boerderij van het Oldambtster type: trotse gevel met witte strepen en een parkachtige tuin aan de voorkant, omheind met een royale beukenhaag.

Albert Wilzing en echtgenote Wupke Maarsingh woonden daarvoor in het andere - beschermde - deel van Smeerling op het Hoisingh. Deze boerderij is rond 1930 afgebroken en lag tussen de huidige Gasterij Smeerling (Halmingh) en B&B Hiddinghoeve. Albert was de zoon van Jan Berend Wilzing en zijn derde vrouw, Iken Hids. Jan Berends eerste twee vrouwen →

waren zusters, Willemetje en Reindina Bessembinders; ze overleden in respectievelijk 1850 en 1855. Iken Hids was de dochter van Aaltje Huizing ('t Hoisingh) en Jan Hids uit Veenhuizen. De graven van Jan Berend en Iken liggen vlak langs het pad bij de zij-ingang van de Onstwedder Hervormde Kerk. Albert en Wupke zijn ook aan de noordkant van de kerk begraven, samen met hun jonggestorven dochtertje Margrietha.

Nu veranderde het perspectief. Het eerste wat sneuvelde was de mestvaalt.

'De beste in hunne soort'

De nieuwe boerderij werd gebouwd op een kavel met de naam 'Paiteroomskaamp', naast de 'Dioakentoene'. Volgens het bestek van aannemer Bijdens uit Veele van 29 april 1909 moest "de schuur tegen 20 juli 1909 onderdak worden gebracht en het voorgebouw (...) tegen 1 november 1909 kant en klaar worden opgeleverd". Het gehele gebouw moest "kant en klaar zijn tegen 1 januari 1910".

Uit de beschrijving blijkt dat het vooreinde 'glazuurde (dak)pannen' moest krijgen. De twee bedsteden moesten 'inwendig groot 1.80 bij 1.30 meter' zijn. In paragraaf 16 van het bestek staat: "In de achterhoek van de koegang zijde een Privéé (privaat) maken, waarvan een ½ steens muurtje met dito zitting muurtje.... In dit Privéé een 25 cm deksel en gedraaide deksel". Als kind heb ik er later heel wat boodschapjes gedaan en ik heb nog vaak

gedacht: slim om het toilet op de koestal te bouwen, altijd lekker warm. Het Privéé kreeg een 'draaibaar raampje 0,40 groot'. In paragraaf 39 wordt als algemene voorwaarde bepaald: "De te gebruiken bouwstoffen moeten zijn van de beste in hunne soort... Het greenen hout 1e soort zonder spint of gebrek...". In de voorkamer kwam een gipsen plafond met lofwerk en invallende blinden.

Drie generaties Wilzing

Albert en Wupke kregen acht kinderen. Wupke overleed in 1919 in het kraambed toen de jongste, Iken, geboren werd. Albert overleed in 1941 aan een hartaanval. Hij werd in de (achter)keuken gevonden in zijn vaste stoel die nog altijd in gebruik is bij zijn nakomelingen. Bij de boedelverdeling kreeg jongste zoon Hanne de boerderij met daarbij o.a. de Friese staartklok, die vader Albert voor zijn lange inzet voor de kerk kreeg. Hanne, die trouwde met Geertje Blikman (Vlagtwedde), woonde er eerst met broer Aike en diens echtgenote Gezina Timmer (Weende) van wie het eerste kind Albert op de boerderij werd geboren. Aike en zijn gezin trokken later naar de nieuw gebouwde boerderij naast het oude stee. Hanne en Geertje kregen vier kinderen: Engeltje, Albert Jan, Jan Everhardus en Berend Albert Hanne. Zoon Jan nam de boerderij over, maar emigreerde later met zijn gezin naar Tsjechië.

De boerderij werd verkocht aan achterbuur Harm Sassen, zoon van Jan en kleinzoon van Harm Sassen die beiden op het Wilzing-stee gewerkt hebben. De Sassen hadden generaties aangekeken tegen de achter de boerderij gelegen mestvaalt. Nu veranderde het perspectief. Het eerste wat sneuvelde was de mestvaalt.

De situatie in 2018. Collectie auteur.

Een pijnlijk monument

In 2012 werd het vooreinde van de boerderij afgebroken. De nieuwe eigenaar werden de kosten van renovatie en onderhoud te hoog en hij bouwde op het erf liever een nieuwe burgerwoning. Het schijnt dat de gemeente Stadskanaal daar alleen toestemming voor wilde geven als de oude woning afgebroken werd. Blijkbaar deed de welstandscommissie tijdens de behandeling juist een middagdutje of vond de verantwoordelijke ambtenaar het te ver rijden. En zo kreeg Onstwedde er een pijnlijk monument bij. Gelukkig bleven de verhalen bewaard. ■

Van de eigenaar kreeg de auteur (afgebeeld) toestemming om voor de sloop van het vooreinde de gevelstenen met de initialen ABW en WJM uit te pikken en te bewaren. Collectie auteur. ↑ →

t ol stee

*eertieds metselde dreumen
valen in doezend stukken dele
maank vanòlds protende gebinten
dij swiegend liggen te wachten
op lèste klaauwen van staal*

*de verhoalen binnen op tied verwaaid
kieken vanoet n vergeten beuk
verbalderd leegte nog wat aan
en loaten zuk den mit n kaalme wind
aal lözzer van t ol stee
over eske mitdrieven
noa t dreumde mörnlaand*

*flaren binnen nog te heuren
in Laanghouve, Metbrouk en bie t Ol Daip
en biezetten ook wol wiederop*

Hanne Wilzing

het oude stee

*eertieds gemetselde dromen
vallen in duizend stukken neer
tussen vanouids sprekende gebinten
die zwijgend liggen te wachten
op de laatste klauwen van staal*

*de verhalen zijn op tijd verweid
kijken vanuit een vergeten beuk
verbijsterd de leegte nog wat aan
en laten zich dan met een kalme wind
steeds lossen van t oude stee
meedrijven over de es
naar het gedroomde morgenland*

*flarden zijn nog te horen
in Lange Hoeve, het Metbroek en bij de
Ruiten Aa en soms ook wel verderop*

Uit de geschiedenis van Westerwolde

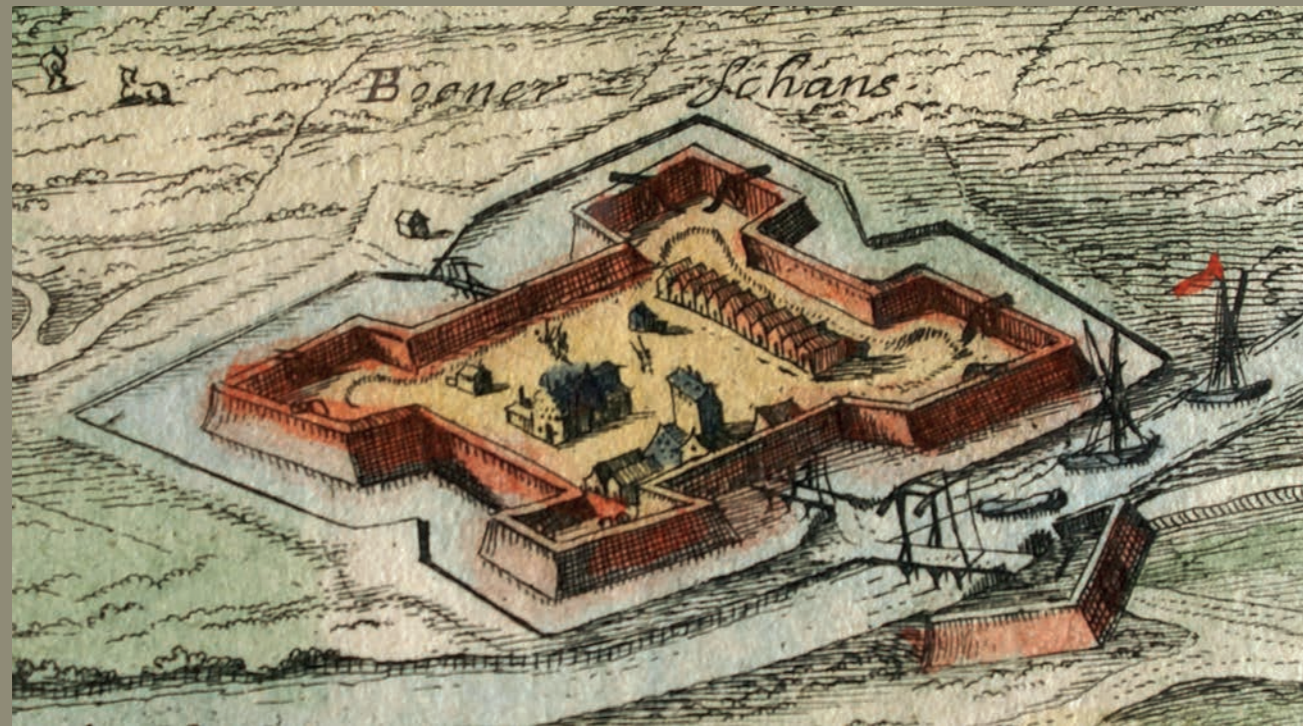
‘Schoolmeester Jan Hendricks versochte een toeganck tot sijn tuijntjen’

Aflevering 14

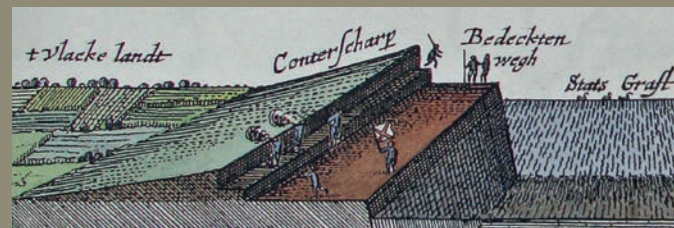
De ‘Resoluties’ en ‘Rekosten’ in de Groninger Archieven geven ons een beeld van leven en werk van Westerwolders in het verre verleden. Jan Huizing speurt de documenten op, vertaalt niet meer bekende woorden en geeft waar nodig een toelichting.

door Jan S. A. Huizing

Booneschans omstreeks 1674. Gravure uit *Thooneel der Steden ende Sterckten van 't Vereenight Nederlandt [...]*, Antwerpen 1674. Foto: auteur.

Voorbeeld van een contrescarp. De contrescarp bij Nieuweschans of thans weer bij Bourtange was een uit de gracht langzaam oplopende helling richting de vesting. De bezetting had dan een open schietveld, terwijl ze zelf achter een beschermende wal stonden te schieten. Als ze werden overlopen, konden ze zich terug trekken binnen de wallen van de vesting. Bron: Wikipedia.

19-9-1679 Op het ingediende request door de Stadts meijeren omtrent de Langackerschantse, (Nieuweschans) alsmede het bijgaende bericht van d'hr: Overste Tamminga, hoe dat d'OostFriese bueren (boeren) sich hebben onderstaen om geweldigerhandt niet alleen toe te werpen en te stoppen de Contrescharps grachte van de Boone Schantserdijck, maer oock de klieve, gemaect op groote kosten van de Carspelen Beerta, Bellingwolde, Blijham en Winschoten, wegh te nemen, waardoor aen Remonstranten (verzoekers) een irreparable schaede staet te bevreesen.

17-3-1681 Gehoort zijnde het rapport (-) eenen Jan Hendricks, schoolmr: van 't Clooster ter Apel over een versochte toeganck tot sijn tuijntjen, over de gront, so de commandeur Gansevoort aldaer tot een hof was toegestaen. Hebben de H: Heeren Borgemr. ende Raedt aen den geseijden Jan Hendericks op sijn ingegeveene remonstrance geacordeert vier voeten ten westen van de Winckelhaecke (vermoedelijk een veldnaam in Ter Apel), van de gront tot een hof aen de Commandeur Gansevoort toegeweesen, tot een toeganck nae sijn tuijntjen op sijn kosten te moogen afgraven.

De inwoners van het kerspel Wedde hebben in 1681 om een subsidie voor de afgebrande pastorie verzocht. Burgemeester en Raad hebben 100 gulden toegekend voor de wederopbouw. Ook mag er een collecte worden gehouden in de kerken van Bellingwolde en Blijham.

17-6-1681 Op de requeste der ingesetenen des Carspels Wedde om een subsidium tot opbouw van de pastorie behuisinge aldaer, soo jongst ten enemael is afgebrant. De h: heeren Borgemesteren ende Raadt hebben bij desen remonstranten uit de Stadts cassa toegelecht een somma van 100 Car. gl. (De Car. gulden is een munt die onder Karel V voor het eerst is geslagen. De munt aanduiding is dus eeuwen lang in gebruik gebleven) tot de wederopbouw (-) een collecte te mogen maken doen bij de kercken in Westerwoldinge landt, Bellingwolde en Blijham.

2-12-1681 Op t'rapport (-) om de Pastor Noach Smaltzis uit clooster Ter Apel te ordonneren, om aen Geert Hindricks Hasencamp uit te wijzen ses a seven boomen tot het timmeren van sijn behuisinge, soo op het Heem soude geschieden, mits dat hij voor jeder boom wederom ses eijcken telgen sal moeten pooten en de behuisinge laeten verblijven tot des Cloosters profijt, sonder jets (iets) daer van in reeckeninge te brengen; En sal hij mede de schuijre (schuur) soo in het Clooster staet op sijn

kosten moeten vervoeren en setten mits dat het huijs sal verblijven tot des costers profijt.

14-9-1682 Borgemr Van Nijveeen (-) in ogenschijn hadden genomen het Huijs te Wedde, d'Heer Drost Berent Aldringa (hadden) geauthoriseert om de nodichste defecten aen gem: behuisinge alsmede des Drostens stoel in de kercke aldaer (te verhelpen).

4-10-1683 D'E.E. Heer Presiderende Borgemr. (-) rapport gedaen dat haer Edelheden op 3 septembr. jongst hadden geweest in het Clooster Ter Apel en aldaer nieuwe inhuringe gemaect met de respective meijeren, anvang genomen hebbende op Gregorij 1682 en sullende wederom expireren (eindigen) op Gregorij 1688, alles op de oude huijre, invoegen dat Hindr. Sassen voor sijn onderhebbende Landen jaerlijcks sal hebben te betalen de summe van 150 Car. gl.

	Car. gl	st.
Geert Kneghtinge	112 -	10
Geert Hindricks Hasencamp	37 -	10
Albert Geerts	150 -	-
Jan Clasen	112 -	10
Idem	10 -	-
Berendt Gansevoort	37 -	10
Jan Berendts	200 -	-
Harmen Haejes	120 -	-
Wigbolt Wulf	38 -	-
Jan Berents op Hijcken horst	32 -	-
De Eemsche made	52 -	-
Hindr. Hindricks Mulder	41 -	-
Jan Hindricks snijder	12 -	-
Jan Hindricks schoolmr.	1 -	5
<hr/>		
Maeckende t'samen uit de summa van	1083	5

Detail kaart Ter Apel ca. 1750. Bron: Groninger Archieven 1536-2288. Met dank aan J.P. de Groot.

Sanne Meijer Onderweg

Dwars door Westerwolde

Het zal u ongetwijfeld niet ontgaan zijn dat de gemeentes Bellingwedde en Vlagtwedde onlangs zijn gefuseerd tot de spiksplinternieuwe gemeente Westerwolde. Daarom besloot ik dit gebied eens goed te verkennen, door van het uiterste noorden naar het uiterste zuiden van de gemeente te fietsen. Ik werd met fiets en al afgezet in Oudeschans, om van daaruit 53 kilometer terug te fietsen naar het buurtschapje De Maten (iets ten zuiden van Ter Apel). Ik had niet kunnen vermoeden dat dit één van de mooiste Groninger fietstochten zou worden die ik tot nu toe heb gemaakt!

De dag was net aangebroken in Oudeschans. Het ochtendzonnetje scheen door de bomen, terwijl ik over de strak gemaaid vestingwallen struinde. Afgezien van twee nieuwsgierige katten, was er niemand op de been. Ik fietste over een pad dat was omzoomd door weelderig fluitenkruid. In Bellingwolde passeerde ik de ene imposante herenboerderij na de andere, en wandelde ik een rondje om de oude kerk. De grafstenen waren versierd met motvlinders en doodskoppen.

Via een werkelijk oogverblindend pad door het natuurgebied De Gaast fietste ik naar Vriescheloo. De Westerwoldse Aa stroomt door het landschap en langs de kant groeiden wilgenroosjes. De gele koolzaadvelden staken fel af tegen de blauwe lucht, waar roofvogels zweefden. Een feest voor de zintuigen: het zag er prachtig uit, het rook er heerlijk, het was er oorverdovend stil.

In Vriescheloo bracht ik een bezoekje aan de historische molen De Korenbloem en de fleurige dorpschooltuin. Daarna vervolgde ik mijn weg naar Veelerveen, waar ik toevallig op een tot restaurant omgebouwd kerkje stuitte. Ik dronk verse appelsap en at een lekkere tosti op het terras, en genoot van het uitzicht over het kanaal en de met boterbloemen bedekte velden.

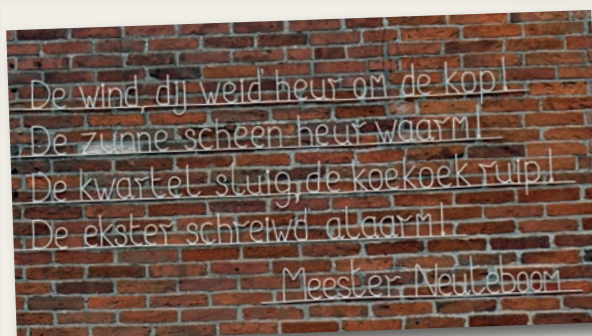
Vanuit Vlagtwedde voerde de route me door het Dal van de Ruiten Aa. Via een houten bruggetje stak ik de meanderende Ruiten Aa over. Smalle fiets- en wandelpaadjes kronkelen door het beekdallandschap en de weilanden stonden vol bloemen. Het Liefstinghsbroekbos was licht en frisgroen, en behoort tot één van de oudste bossen van Nederland. Het bos maakte weer plaats voor een weids landschap: het veenontginningsgebied Weenderveld. In Jipsingboertange dook ik de bossen weer in en kwam pas weer tevoorschijn in Sellingen.

In Sellingen bezocht ik de Oude Stelmakerij, een historisch pand dat vroeger als herberg en stelmakerij heeft gediend. Hier maakte de familie Draadje ooit boerenkarren en houten gereedschappen. Het gebouw is onlangs ingericht als een expositieruimte over de geschiedenis van Westerwolde. Ook vind je hier het Toeristisch Informatiepunt Westerwolde.

Langs de wildernis van Ter Borg en de molen van Ter Haar fietste ik terug naar Ter Apel. Uiteindelijk nam ik de route die ik jarenlang elke dag heb gefietst vanaf de RSG: het kanaal oversteken en langs de boerderijen van De Maten naar huis.

Website Sanne Meijer Onderweg:
www.sannemeijeronderweg.nl

Fotografie: Herman Janssen.
Website: www.lichtenletter.com

← Tekst op Oude Stelmakerij in Sellingen ↑ Brug bij Oudeschans

**Het was er
oorverdovend
stil**

Nieuws van de Historische Vereniging Westerwolde

Tekst en foto's: Geert Volders

Terugblik ALV 24 maart 2018

Traditiegetrouw vond de Algemene Ledenvergadering van onze vereniging plaats in d'Ekkelkaamp te Onstwedde. Tijdens het eerste deel van de vergadering werden de gebruikelijke agendapunten besproken, waaronder de notulen, het jaarverslag en het financiële jaarverslag. Vanwege het onverwachte terugtreden van de secretaris werd met instemming van de vergadering besloten om de bestuursverkiezing op te schuiven naar de ledenbijeenkomst op 16 juni in de voormalige garnizoenskerk te Oudeschans. Hier werden Reind Krikke en Freerk Mol bij acclamatie als nieuwe bestuursleden gekozen (over de inspirerende lezing van Dirk Kome over fotograaf Tonnis Post meer in het volgende nummer). De commissie/werkgroep Veldnamen van onze vereniging bracht bij monde van de dames Bruining en Luring verslag uit van hun werk en werkwijze. Tevens nodigden zij belangstellenden uit om ook actief aan de slag te gaan om veldnamen te bewaren voor volgende generaties.

Na de pauze verzorgde Rianne Luring een lezing over drie generaties landbouwers in Onstwedde. Luring, student Landschapsgeschiedenis aan de Rijksuniversiteit Groningen en afkomstig uit Onstwedde, vertelde over de wijze waarop haar overgrootvader, grootvader en vader invulling gaven aan het boerenbedrijf. Heideontginningen, ruilverkavelingen en uiteindelijk biologische landbouw veranderden het landschap en tevens de wijze waarop het bedrijf werd gerund.

Wedde 1568 – 2018

Op 24 april 1568 namen Lodewijk en Adolf van Nassau met een leger de burcht in Wedde in. Een maand later

zouden de broers een overwinning behalen op de Spaanse troepen bij Heiligerlee. Op zaterdag 21 april 2018 kwamen ruim 100 leden van onze vereniging bij elkaar in de Hervormde Kerk te Wedde om stil te staan bij deze historische gebeurtenis. Met een flinke knipoog kunnen we immers zeggen dat hier het onafhankelijke Nederland ontstond. Deze herdenkingsbijeenkomst was georganiseerd door de Historische Vereniging Westerwolde met medewerking van de Stichting Monumenten Westerwolde en de Stichting de Burcht Wedde. Ook het RHC Groninger Archieven werkte mee aan deze dag, middels een expositie in de kerk gewijd aan de gebeurtenissen rond 1568. Op het borgterrein werd door waarnemend burgemeester mr. Leendert Klaassen van Westerwolde een plaquette onthuld ter herinnering aan de inname door de gebroeders Van Nassau.

Voorlopige agenda 2018

Zaterdag 22 september 2018: jaarlijkse excursie

Zaterdagmiddag 20 oktober 2018: ledenbijeenkomst

Ook hoopt de HVW vertegenwoordigd te zijn op het **Oogstfeest** in Onstwedde op zaterdag 25 augustus en de **Dag van de Groninger Geschiedenis** in het gebouw van het RHC Groninger Archieven op zaterdag 13 oktober.

Vanaf oktober organiseren MOW en HVW weer een reeks **Historische Avonden** in het MOW.

Zie www.verenigingwesterwolde.nl voor de meest actuele agenda!

Bijeenkomst in de kerk in Wedde.

Detail expositie.

Plaquette op het borgterrein van Wedde.

Historische actualiteiten

In deze rubriek wordt ingegaan op actualiteiten die betrekking hebben op de cultuur en historie van Westerwolde.

Albert de Roos (1920-1944).
Foto uit: *Hoe Groningen streed. Provinciaal gedenkboek van het verzet 1940-1945* (Groningen 1951).

Gedenksteen voor oorlogsslachtoffer in Sellingen

Op vrijdag 4 mei jongstleden werd op de hoek van de Hassebergerweg/Breetuinenweg in Sellingen een monument onthuld voor de op 17 juni 1944 vermoorde verzetsstrijder Albert de Roos. De toen 24-jarige De Roos was betrokken bij de Landelijke Organisatie voor Hulp aan Onderduikers en werd tijdens een vluchtpoging door de Landwacht doodgeschoten. Het monument kwam tot stand op initiatief van historicus Berend de Boer

in samenwerking met de Gemeente Westerwolde en enkele ondernemers. Bij de onthulling waren naast een broer van het slachtoffer ook andere familieleden aanwezig.

Tonnis Post in Den Haag en Bellingwolde

In de twee voorgaande nummers van Terra Westerwolda heeft u bijdragen van fotograaf Dirk Kome kunnen lezen over fotograaf Tonnis Post (1877-1930). Post werkte aan het begin van de 20e eeuw vanuit Winschoten ook in Westerwolde. Na een uitgebreide zoektocht naar meer beeldmateriaal is het werk van Post nu bij elkaar gebracht in een expositie in het Fotomuseum in Den Haag. Hier is de expositie *Fotografen van de vooruitgang* tot 9 september 2018 te zien. Vanaf 14 oktober zal de expositie in het Museum de Oude Wolden in Bellingwolde te zien zijn. Daar zal ook het bijbehorende boek van Dirk Kome verkrijgbaar zijn.

Oudeschansker Kolk hersteld

De waarschijnlijk in 1570 ontstane Oudeschansker Kolk - een met water gevulde diepte - wordt hersteld. De kolk was grotendeels gevuld met slib, waardoor er nauwelijks

Lid worden van HVW en Terra Westerwolda thuis ontvangen?

Dat kost slechts € 25,00 per jaar!

U krijgt dan niet alleen Terra Westerwolda drie keer per jaar thuisbezorgd, maar bent ook welkom op onze vergaderingen en bij interessante lezingen over de geschiedenis van Westerwolde. Jaarlijks wordt er voor leden ook een excursie georganiseerd.

Word daarom lid van de Historische Vereniging Westerwolde (HVW)!

Dat kan via de website: www.verenigingwesterwolde.nl, maar u kunt ook contact opnemen met Kineke Kuper-Dijkmeijer, secretaris a.i., Venneweg 15, 9541 XN Vlagtwedde, telefoon: 0599-313529, e-mail: kuper260@planet.nl
Bank HVW: NL80 RABO 0358 6060 63.

meer leven in aanwezig was. Deze sliblaag wordt door het Instituut voor Natuurschermingseducatie (IVN) verwijderd. Het slib wordt grondig onderzocht in de hoop voorwerpen te vinden die iets vertellen over de historie van Oudeschans. Met het herstel van de historische kolk zal de biodiversiteit hopelijk ook vergroot worden.

De Oudeschansker Kolk. Foto: Marten Fokkens

Bezoek ook onze website voor meer historische wetenswaardigheden en het laatste verenigingsnieuws:
www.verenigingwesterwolde.nl

MOW
MUSEUM DE OUDE WOLDEN

Terra Westerwolda wordt mede mogelijk gemaakt door het MOW
www.museumdeoudewolden.nl

